Poštarina plaćena u gotovom.

# ŽIVOT

G. XIII. LIPANJ 1932. BR. 6.

Sadržaj



IZLAZI U ZAGREBU DESET PUTA NA GODINU.

2553?

Uredništvo i uprava »ŽIVOTA«: Zagreb I 147, Palmotićeva 31.
Urednik Karlo Grimm D. I.
Pretplata 50 Dinara. Omladini 30 Dinara.
Pojedini broj 5 dinara.



Nastavak na 3. stranici omota.

# EUGENIKA I MORAL

POD riječju kontrola hereditarnosti iznosi se danas pred nas znanost i umijeće.

Znanost bi bila preventivna selekcija kandidata rođenja, a u koliko je umijeće, spada ona na liječnika, na pravnika, na političara, od kojih svaki u svome polju, upotrebljava najzgodnija sredstva, da izvrši ovu selekciju.

Radi se o tome, kako nam njezine pristaše tvrde, da se za dobro ljudskoga roda podupire rađanje najboljih, a priječi rađanje najgorih. Namjesto kaprica spolnoga nagona, neka se uvede racionalizacija njegovih proizvoda, pa ćemo onda napokon postići higijenu rasa i politiku napučivanja, ukratko zavladat će eugenika.[1]

U kontekstu materijalističke filozofije ne mogu se korisno raspravljati problemi, što ih iznosi eugenika.

Kada bi bilo istinito, da civilizacija, ta nježna biljka, živi samo od djelovanja neprestane ljudske energije, koja je i sama rezultat stvaralačkog nagona u višim oplodnim plazmama, onda bi bez sumnje trebalo priznati, da ona bitno ovisi o rasi. Samo narodne aristokracije mogle bi svijetu obećavati civilizaciju.

Prema tome čovječansto se mora izroditi miješanjem krvi. Ako ove naravne elite budu prožete nižim ljudskim elementima, koji rađaju mnogo djece, onda će zbog sve to veće proletarizacije potomstva nastati pogibelj, da se doskora iscrpu naslijeđene zalihe, kojima je bila zadaća, da podignu kulturu do najvećeg stupnja.

Uzalud nam ovakovo shvaćanje nasljeđivanja prikazuju kao novu biološku revelaciju. Mi ga ne možemo nikako primiti. Mi ga zabacujemo zbog postulata, što ih predpostavlja i zbog posljedica, što iz njeg proizlaze.

Ono pretpostavlja, da su ljudske rase bile, i da jesu i da će uvijek ostati različne; imaju doduše neke svoje specijalne mogućnosti, ali isto tako i svoja nepopravljiva ograničenja. No ta supozicija, koja je daleko od toga, da je priznaju svi etnolozi, i koja se protivi povijesti, teško se da u sklad dovesti s inače sigurnom naukom, o jedinstvenosti ljudskoga roda.

G. Pearl, direktor instituta za biologijsko istraživanje na sveučilištu Johna Hopkinsa u Baltimoru, izjavio je na kongresu svjetskog pučanstva u Genevi od 31. VIII. do 3. IX. 1927., u svom izvještaju o biologiji i o porastu pučanstva, kako ta nauka uči, da gibanje pučanstva ovisi od apsolutnog matematičkog i biologijskog determinizma. Tu nema nikakva mjesta ni za utjecaj ekonomskih, socijalnih, političkih ili vjerskih prilika, a osobito, da na to ne djeluje ni ljudska sloboda ni čovjekova volja.

---

[1] Glavne direktive te politike napućivanja vidi: dr. Herman Werner Siemens: *Théorie de l' hérédité, Hygiène de races et politique de peuplement.* Francuski prijevod (od Mme Arone) kod Legrand, Paris 1929.

Dokaz, kojim bi se taj utjecaj htio dokazati, jest za g. Pearla — a s njim se, kako se čini, slaže, i doktor Suinens, — samo ludost, koja se rađa iz konzervativnog protivljenja svakoj novoj ideji, a ono potječe od one stare smicalice, »od vjere u logiku a priori, koja se protivi jednostavnim činjenicama iskustva.«

Pa makar i nas ubrojili među natražne i nepopravljive logičare, ipak ne možemo nikako dopustiti one asimilacije, što je hoće da uspostavi g. Pearl između evolucije muhe i čovjeka; mi i nadalje mislimo, da se njegov izvještaj o gibanju pučanstva ne može smatrati čisto znanstvenim, ako je istina, kako bi to htio g. Pearl, da je samo ono znanost, što se temelji na činjenicama materijalnog i direktnog iskustva.

A što se tiče posljedica, koje proizlaze iz ovakovog shvaćanja nasljednosti, prekomorski pisci su ih s velikom iskrenošću razložili. Američki će narod propasti, kažu nam oni, kada budu poplavljeni od *obojenih naroda,* ili ako bude asimiliran — što je gotovo jednaka propast — Slavenima ili stanovnicima Sredozemnog mora.

Slične su nauke pobudelie fanatizam Ku Klux Klana. Njih ne će nikada primiti ni razum ni kršćanska savjest.

Da bi se mogli znanstveno raspravljati problemi, što nastaju iz eventualne kontrole nasljedstva, treba samo pitanje ove kontrole postaviti u kontekst spiritualističke nauke, koja jedina računa sa svim ljudskim realnostima. Pristaše spiritualizma nipošto ne niječu determinističkih veza, koje uklopljuju u se mnogobrojne životne pojave. Ali oni drže, da je netočno, ako se iz te činjenice izvodi, da je život samo jednostavna energija mehaničkog reda, te misle, da se intimna životna aktivnost ne da doseći ekskluzivnim istraživanjem fizika ili kemika.

Oni naprotiv misle, da život utječe na mrežu determinizma u svoj njegovoj cjelini, ali se nigdje u njemu posve ne gubi, nego ga savija u organe, ne raskidajući pri tome njegovih okašca; tako učenjak pače i u živom tijelu, može uvijek slijediti tkivo materijalnih sveza, a da im ne može nikada doći na kraj.

Jer ako je istina, da se život očituje u redu cjeline, onda ga analiza može samo da razori. Najbolji način, da se promotri život jest onaj, u kojem ima najviše sinteze, a to je onaj, kad ga promatramo u točki, gdje se sva njegova energija stječe, a ta je: svijest. O tu će se intuiciju razbiti svi mehanički sistemi.

Bilo kako mu drago, jedna činjenica stoji i njena sigurnost ne ovisi ni o kakvoj hipotezi: raison d' être čovječanstva i njegova budućnost se više nalazi u individuumu negoli u rasi.

Individuum nije nikako podređen povećavanju rase. On nikako ne naliči na kapljice vode u rijeci, kojih nestaje u tijeku rijeke, pošto su saopćile svoj udio kratkotrajne energije: naprotiv, individuum preživljuje neprestano prolaženje svega, što nije on: obitelj, države, narode i rase.

On zauzima u svijetu središte dostojanstva i finalnosti. Uza svu svoju autonomiju može i mora se on uvrstiti u neki kozmos, koji ne donosi sa sobom nikakvo drobljenje bića; u socijalni organizam, a taj je u redu svrhunaravnih realnosti: mistično Tijelo Kristovo; tu će taj individuum biti usavršen, a ne apsorbiran; tu će naći transcendentno usavršenje svega onoga, što je dizalo njegovo biće iznad drugih živih bića, i što ga čini ljudskom osobom.



Ljudska osoba! To je živo vrelo pravâ i dužnosti i stoga treba točno odrediti njegove zahtjeve, da se uzmogne sa moralnog stanovišta prosuditi kontrola nasljednosti.

Prema eugenistima ova kontrola nosi u sebi dvije vrste mjera: jedne su zakonodavne a druge su liječničke. Prve nastoje zapriječiti ženidbu individuuma, kojih bi potomstvo moglo škoditi rasi.

Druge su mnogo radikalnije te idu zatim, da samom organizmu ovih individua zapriječe potpuno vršenje njegove reproduktivne funkcije.

Što vrijede te mjere?

Teško i zamršeno pitanje! Upustimo se u nj u nadi, da ćemo se — ako ne možda složiti — a ono barem razumjeti.

### I. Zakonska kontrola nasljednosti.

Promotrimo najprije s moralnoga gledišta zakonsku kontrolu nasljednosti.

Između zakonskih mjera, koje se odnose na kontrolu nasljednosti, osobitu pažnju zaslužuje ona, koja traži obiligatnu predbračnu svjedodžbu.

Ta je mjera nadahnuta velikom idejom pravednosti, ona nastoji zapriječiti nelojalna iznenađenja, koja je Brieux opisao u svojim A v a r i e s. Ona bi pače — ako ćemo vjerovati nekim njezinim širiteljima — htjela poći i dalje: htjela bi da ljudima postavi neku vrstu brane, ako bi se za njihovo potomstvo moglo očekivati, da će biti ispod bijološke sredine.

Jer »pravi biolog«, kako kaže g. Hermann u svojoj T h é o r i e d e l' h é r é d i t é, pravi biolog ne može shvatiti, kako bi se takvim ljudima moglo dopustiti, da rađaju neprijatelje rase.«

Tako se dakle obveza predbračne svjedodžbe prikazuje u dva vrlo različna oblika, koje ne smijemo pomiješati, ako hoćemo da prosudimo njihovu moralnost.

Svjedodžba može biti poluslužbena i privatnoga karaktera, a može biti i službeni dokumenat javnoga karaktera. U prvom slučaju svjedodžba za vjenčanje bila bi spis, što bi ga potpisao liječnik, koji bi svjedočio, da su budući bračni drugovi bili pregledani za njihovu ženidbu i da su si međusobno saopćili rezultat te pregledbe. Ovaj rezultat ostaje tajan. Državnom službeniku bilo bi dosta znati, da budući ženici znaju za međusobno stanje i da primaju na se svu odgovornost.

U drugom bi slučaju predbračna svjedodžba morala biti pokazana kvalificiranom zastupniku državne vlasti. Jer do njegova bi znanja stajala zakonska autorizacija ženidbe.

Moralka nema ništa načelno da predbaci predbračnoj svjedodžbi, ako se ona promatra kao poluslužbeni dokumenat privatnog karaktera.

Kad vjerska ženidba redovno zahtijeva ispovjednu svjedodžbu, zašto onda ne bi građansko ženidbeno pravo zahtijevalo svjedodžbu o liječničkoj pregledbi?

Možda bi ženidbeni kandidati zbog obligatne svjedodžbe odustali od ženidbe, kad ih već inače njihova tupa savjest nije mogla da odvrati od gadne prevare?

Možda bi i neki roditelji, koji u ženidbi svoje djece brižnije gledaju na imovinu negoli na zdravlje, također od nje odustali? Možda, možda?...

Ipak se čini, da bi bilo bolje, da se predbračna svjedodžba, koja ima poluslužbenu i diskretnu vrijednost, radije uvede u ćudoredne običaje negoli u zakonike. Posredovanje zakona, koje bi htjelo potkrijepiti obligaciju te svjedodžbe lako bi ostalo iluzornim sve dotle, dokle god te svjedodžbe ne budu imale javnoga karaktera, t. j. dokle god ne budu saopćena kompetentnoj vlasti, da postane nužnim uvjetom za priznanje građanske ženidbe.

Ali iz javnosti te svjedodžbe nastaju — tko toga odmah ne vidi? — najveće poteškoće sa moralnoga stanovišta. Jer ne samo da se javno slabo uzgojeno mišljenje buni protiv tome, da se povređuje ono, što pripada intimnom životu čovjeka, protiv toga se buni i diže — s a v j e s t.

Što bi u tome slučaju postalo od službene tajne? Što bi bilo od lične nepovredljivosti?

Zar ćemo se pozvati na opće dobro? No to znači kompromitirati samo opće dobro, ako se ne obaziremo na zakone, koji štite ljudsko općenje i ako hoćemo na pitanje higijene svesti stid, čuvstvo ljudskog dostojanstva i dužnost pravde.

Može biti ženidbâ, koje zdravstveni interes ne svjetuje, ali ih zahtijeva viša dužnost naknade ili regulisanja.

Osim ovih razloga, što su uzeti iz individualnog morala, i koji bi, ako se uzmu sami za se, mogli, kako se čini, suziti pitanje kontrole nasljedstva, koje je dobrim dijelom političko, ima i drugih momenata iz socijalnoga morala.

Svaki je zakon nepravedan i bez ikakve podloge, ako njegove socijalne posljedice ruše ljudski red i društvo, koje se sastoji u poštivanju ženidbe, u obiteljskoj stalnosti, a počiva na dragovoljnom jedinstvu dvaju bića, od kojih svako, ima dostojanstvo osobe.

A čini se, da takve moraju biti posljedice zakona, koji bi predbračnu svjedodžbu nametnuo kao uvjet ženidbe.[2] Jer priječeći ženidbu, taj bi certifikat nužno umnožio »slobodne« brakove.

[2] Siemens izjavljuje, da je predbračni certifikat od slabe vrijednosti i dodaje: Ako ti certifikati mogu imati tu prednost da jače istaknu važnost zdravlja u ženika, to jednako imaju i svoju slabu stranu, da uklone od ženidbe baš najtankoćutnije individuume; dok su oni lakoumniji — koji su u većini — i onako skloni, da se slabo obaziru na zdravlje i zdravstvene certifikate. O. c. p. 83.



On bi tako proizveo učinak, koji je posve oprečan onome, zbog kojega je izdat. Tako ljudski zakonodavci, htjeli oni ili ne htjeli, dolaze do granice svoje moći u psihološkim i socijalnim realnostima.

I što se više oni grade, da ih ne znaju, to su im više podvrgnuti. Činjenice se dižu protiv zakona, a kontradikcije razaraju same zakone.

Tako je n. pr. u Norveškoj nametnuta predbračna svjedodžba, a sušičavima nije zabranjena ženidba, s jednostavnoga razloga, jer ih je vrlo mnogo.

Što bi zahtijevala higijena, to politika odbija. Zdravi se i praktični osjećaj, koji je tako potreban za vladanje ljudi, osvećuje ideologiji.

Ipak se neki biolozi ne će da priznaju nadvladanima. Budući da čisto zakonske mjere, kako oni kažu, ostaju na površini, to se treba u isti mah uteći i zakonskim i liječničkim mjerama.

Ispitajmo, što vrijede te mjere sa stanovišta morala.

## II. Zakonita liječnička sterilizacija.

Danas se u svijetu — osobito u Americi, u Engleskoj i u Švicarskoj — javlja mišljenje, koje se nikako ne smije zanemariti, a ide za tim, da se uvede z a k o n i t a s t e r i l i z a c i j a n e s p o s o b n i h.

Promicatelji tih zakona rekoše isprva, da u te nesposobne spadaju: zločinci, luđaci i suludi. Sjetimo se teksta zakona od 9. ožujka 1887. u državi Indiana:

*»Uzevši u obzir da nasljednost igra vrlo važnu ulogu u prenosu suludosti i slaboumnosti, kongres je odredio, da se obiligatno naloži državnim ustanovama, koje čuvaju nepopravljive zločince, luđake, slaboumne, da u svoju upravu osim ostalih zavodskih liječnika prime još dva iskusna kirurga.*

*Kada stručnjaci i Vijeće budu držali, da se pregledanim individuima ne smije dopustiti prokreacija, i da nema nikakve vjerojatnosti, da će se ti individui duševno popraviti, tada treba pozvati kirurge, koji će te različne pojedince operirati, kako misle, da je najsigurnije i najuspješnije da postanu neplodni.«*

Međutim je malo po malo izbila na javu ideja, da se među nesposobne ubroje ne samo ona bića, što imaju kakvu fizičku ili moralnu manu, nego i svi oni, koji, tim što pripadaju nižoj rasi, predstavljaju pogibelj za višu rasu.

Pogledajte — upozoruju nas sa stravom — užasnu revelaciju statistikâ. Od deset ženidaba ako je mati američke rase; rađa se 27 djece; 31, ako je ona crnačke rase; 56, ako je kanadske, a 62 djece, ako je mati Poljakinja. Šta će dakle biti od američke rase?

Po svoj će prilici ona iza jednog stoljeća biti samo sićušni faktor Sjedinjenih Država. Oslanjajući se na sadašnju visinu nataliteta, možemo predvidjeti, kako veli doktor Davenport, da će

[3] Jean Rostand, *De la Mouche à l' Homme*, p. *206.*

iza 2 stoljeća od 1000 diplomiranih studenata Harvardskoga Sveučilišta ostati samo 50 postotaka, dok će se međutim 1000 Rumunja iz Bostona povećati na 100.000.[4] Pogibao što prijeti američkoj rasi još više raste, ako se pogled svrati na prirast obojenih ljudi.

Havajski otoci, što su pripojeni Sjedinjenim Državama, pokazuju to na potresan način. Iza nekoliko godina bijelog gospodstva, koje je ponajprije urodilo propašću tamošnjih domorodaca, nadošla je invazija japanskoga radnika.

Dandanas je američki radnik, američki trgovac, američki ratar, pače i američki poduzetnik — prava rijetkost; međutim japanska društva kupuju najljepše nasade, uzgajaju najljepši šećer i najljepše ananase.

Dobra polovica stanovnika na tim otocima jesu Japanci, dok su Amerikanci zapravo »izolirani«, kao kakva aristokracija, što opada. Godine 1917. bilo je 295 američkih rođenja, a 5.000 japanskih.[5]

Uzalud bi se moglo pomisliti na to, da se na dovoljan način poveća plodnost onih, što čine etničku aristrokaciju. Životni standard — Standard of Life — se tome protivi.

Ali za što da se ne učini sporijim ritam rađanja inferiornih rasa? Zar aristrokacija nema dužnosti, da se obnavlja odozgo, da zauvijek učini potomstvo zdravim i slobodnim od sumnjivih nasljednosti.

I eto, tu je Eugenička sterilizacija jedino djelotvorno sredstvo, da se odstrani pogibelj etničke infekcije, koja dolazi od bića, što su se individualno izrodila ili koja su socijalno niža. Neka se dakle ta sterilizacija unese u zakon!

Istina, ona još nije ušla u zakonik u ovom radikalnom obliku. U jedno 20 američkih država sterilizatorno zakonodavstvo primljeno je u ustav; mislilo se, da presuda suda, odluka liječničkog odbora u azilu ili u bolnici kao uvjet za operaciju, daju dovoljnu garanciju.

No zakoni su u Indiani, u New-Jerseyu, u New Vorku bili baš zbog toga poništeni, što u ovoj stvari nijesu dopuštali zakonitoga priziva, što ga 14 dodatak konstitucije Sjedinjenih Država mora da osigurava svakom građaninu. Tako je sterilizacija — ograničena na anormalne — bila u Sjedinjenim Državama u zadnje vrijeme izvršena na 3.233 lica; i to na 1853 muškarca i na 1.380 žena.

Birth Control, kontrola porođaja ide za tim, da uvede njenu širu primjenu. Ambicija naime eugenikâ ide mnogo dalje. Oni se nadaju, da će — kada se jednom usavrši diagnoza kakogenije — moći zakonito upotrijebiti sterilizaciju, da tako radikalno odstrane ne samo luđake ili degenerirane ljude, nego i pijance, sušičavce, sifilične, slijepe, gluhe, grbave i uopće roditelje, kod kojih ima mogućnost, da će im potomstvo imati kakvih mana.

[4] Siegfried, p. 107.

[5] Stoddard, *Le flot montant des hommes de couleur*, p. 251.



Kao kod cijepljenja, tako će i tu individuum bit prisiljen, da se podvrgne intervenciji, kojoj je svrha socijalna korist.[6]

**III. Moralnost liječničke sterilizacije.**

Kakva je moralna vrijednost svih tih mjera, bilo da su zakonom sankcionirane ili ne?

Ponajprije ih treba promotriti sa stanovišta naravnog morala. Rekoh naravnog morala, jer mislim na moral, kojega su direktive osvijetljene svijetlom razuma.

Taj je moral ljudski, prije nego što je bio kršćanski. Pa ako i moramo priznati, da je on samo onda potpuno ljudski, ako je kršćanski, ipak on sam od sebe stavlja neke zahtjeve, na kojima se osnivaju izvjesna prava čovjekova.

Ali kako se čini, pristaše eugeničke sterilizacije preziru više ovakovih prava.

Treba sterilizaciju zabaciti, iako se ona predlaže, samo kao kazna, kako je to namjeravao zakonski prijedlog u državi Nevadi, prema kojemu bi trebalo sterilizacijom kazniti sve zločince, koji su oskvrnili djevojčice ispod deset godina. Ta bi kazna bila neobični nazadak k barbarskim običajima sakaćenja zločinaca. Ne čudimo se, što je američko pravništvo proglasilo taj zakon države Nevade protiustavnim. On bi takvim bio proglašen u svim državama, gdje čovjek ostaje građaninom.

Pozivati se na pisce srednjeg vijeka, pače na samog sv. Tomu Akvinskog, da se eugenička sterilizacija odobri kao zakonska kazna, značilo bi počinjati anahronizam. Ono, što je u idejama njihova vremena smetalo njihov razum, da iz načela, što su ih priznavali, nijesu izveli logične konsekvencije, raspršilo se malo po malo u sve većoj svjetlosti pravnih pojmova, koji su sve potpunije postojali čovječnima.

Kao što je ropstvo, što ga je Leon XIII. nazvao zločinom, našlo nekoć filozofa i teologa, koji su ga htjeli ispričati ili opravdati, tako je i zakonska sterilizacija imala svojih pristaša. Ali je nikakvo moderno zakonodavstvo ne prihvaća.

A kada se gdjegod predlaže sterilizatorna operacija, ne biva to zbog kazne zločinca već zbog poboljšanja rase. Ona je u tome smislu bitno eugenička mjera.

No htjeti eugeničkom sterilizacijom poboljšati rasu znači dvostruko povrijediti prava čovjekova: ona, što ih ima kao individualno biće i ona, što ih ima kao socijalno biće.

Čovjek pojedinac jest — kako smo već istaknuli — osoba. On ima svoju vlastitu svrhu koja je superiorna svrsi obitelji, države, rase. Država, koja eventualno može imati pravo zahtijevati od njega, da svoj život izvrgne pogibelji zbog obrane domo-

[6] Siegfried, p. 122.

vine, nema prava, da mu ga oduzme, niti da zahtijeva, da si ga sam oduzme, ili da ga osakati.

Ona pogotovo nema prava, da zahtijeva onakovo osakaćenje, kakovo ga nosi sa sobom eugenička sterilizacija.

To se naime osakaćenje ne smije promatrati samo u svojoj materijalnosti — onda bi ono bilo samo tjelesno osakaćenje, slično oduzimanju kojeg mu drago uda. Ono se mora promatrati u svojim učincima.

Posljedice ove operacije aficiraju sam život individuuma, koji joj se podvrgava. To mi je reklo više kompetentnih liječnika, s kojima sam se posavjetovao; pritome su istakli duboku međusobnu ovisnost između fiziološke seksualne potpunosti i između čovječje duševne potpunosti.

Dodajmo, da čovjek, ako ima pravo na život, ima i pravo, da ga predade drugima. Bez sumnje je ovo pravo ograničeno dužnošću, da ne rađa bića, što su nesposobna da žive zaista ljudskim životom, i da u društvu, kojega je pojedinac dio, ne širi mana, što su škodljive općem dobru.

No laćati se zakonske sterilizacije, da se čovjeku pomogne vršenje ove dužnosti, ostaje svejedno povreda njegova prava.

Čovjek, kao socijalno biće, ima zaista nepovredljivo pravo, da ostvari zajedničko dobro, koje će biti čovječje i prema tome moralnoga i osobnoga reda. Prva je dužnost države, da služi tom zajedničkom dobru. To je pače glavni razlog njezina bivovanja.

Kako bi se onda mogla dopustiti takova racionalizacija rase, koja bi ometala to zajedničko dobro. Takova je eugenička sterilizacija, jer bi ljudima, što ih je učinila nerodnim, dala mogućnost, da se odsada sjedinjuju bez rizika. Ona bi dakle uvela bitnu promjenu u općenju muža i žene.

Ona bi od zakonite žene učinila prostitutku. Liječnici, kao n. pr. doktor Frederic John Mac Cann, predsjednik Lige za narodni život — League of National Life — u Engleskoj, svratili su pažnju naših suvremenika na kobne posljedice za zdravlje čovjeka i žene, koje dolaze od antikokoncepcijonalne prakse. Na liječnike spada, da nam reknu, kakve bi posljedice donijelo za društvo mnoštvo sterilizovanih bračnih drugova.[7] Kao moralisti i sociolozi mi moramo upozoriti, da je u istoj sterilizaciji pogibelj za raskalašenost i da je ona pravi atentat na ženidbu.

[7] La Contraception, cause ordinaire de maladie, par le dr. F. J. Mac Cann, potpredsjednik Klinike od Chelsa, bolnički kirurg. Evo, što on veli o sterilizaciji: »Sterilizovati nesposobne jest banalan aksiom. No ako ćemo da budemo logični, zar se ne bi moralo sterilizovati one, koji su rodili nesposobne? Međutim, takovi mogu da imaju najčilije zdravlje. Hoće li oni pristati na to, da budu sterilizovani? Ne vjerujem.

To si još mogu da predstavim, da sifilitik ili žrtva kroničkoga alkoholizma mogu da budu smatrani kao individui bez vrijednosti za reprodukciju vrste, no nitko ne može za sigurnošću unaprijed reći, kakovo će biti potomstvo, koje može da se rodi iz seksualnoga odnošaja dvaju zdravih individuuma.

U svojoj sam vlastitoj praksi vidio achondroplosičkih luđaka, koji su proizašli iz bračnoga odnošaja muževa i žena, koji su po izgledu bili savršeno zdravi i krepki i koji su rodili drugu čilu i zdravu djecu. Da li su ti roditelji morali biti sterilizovani?

U jednom od opaženih slučajeva otac je bio poznati atleta, a mati uzor žeske krepkoće. Zar bi oni pristali da budu sterilizovani? Prisiljen sam da negativno odgovorim na oba pitanja i da kažem, da čovjek i u životinjskom carstvu (tu činjenicu dobro poznaju oni, koji se bave timarenjem životinja) može naići na mnoga razočaranja u dobivenom potomstvu, pače i iza najbrižljivije selekcije mužjaka i ženki. Što više, činjenica je, da se polovica slaboumnih rađa od roditelja, koji imaju normalnu duševnost.« Str. 7.



Ona pače napada na samo jedinstvo između čovjeka i žene, premda se na prvi pogled činilo, da je približila jedno drugome; isključujući treće, naime dijete, ona rađa egoizmom u dvoje, a nukajući svaki individuum, da se kncentrira na sama sebe, razvrgava ona i samu bračnu ljubav. Bračne bi se rastave umnožile, jer je činjenica, da su neplodni brakovi nestalni brakovi.

Sterilizacija bi dakle rasu — mjesto da je popravi — dovela u pogibelj, da je ubije.

Napokon bi sva moralna ekonomija seksualnoga života postala iskrivljena. Ako bi naime u zakonitoj priznatoj ženidbi bilo slobodno tražiti seksualni užitak samo zbog njega samoga isključujući pozitivno svaku odgovornost za rađanje, onda bi to bez sumnje značilo, da slična bračna općenja nijesu protiv naravi.

A zašto da se onda takova općenja osuđuju izvan ženidbe? Što je nedopušteno, kad se radi o milosnici, zar postaje poštenim, kad se radi o ženi?

I kad si u jednom društvu na hiljade i hiljade obitelji pomoću liječničkih ili kirurgijskih intervencija osigura neplodnost u bračnom općenju, kako će se onda moći mladeži oba spola govoriti o njezinoj strogoj dužnosti čistoće i stidljivosti, kako će ih se nadalje moći poticati, da se ženi, da osnuju obitelj?

Uzalud nam odgovaraju, da će se to i nadalje činiti. Pa makar, no to će biti zbog nelogičnosti, od koje socijalni život neće imati dugo koristi. Jer se prema opravdanoj napomeni Pavla Bureau-a[8] »s izumima moralnoga reda događa isto, što i s izumima ekonomskoga reda.

I zaista oni se šire samo progresivno, i širenje i razvijanje njihovih posljedica, bilo bližih ili daljih, jest prema prilikama više manje brzo. Ali se ovaj posao stapanja i miješanja nepromjenljivo zbiva, jer socijalni život osjeća duboku potrebu suvislosti i logike.

Ne stoji dakle mnogo do toga, da li bračni drugovi, koji se drže antikoncepcijonalne prakse, još osuđuju i zabacuju druge oblike spolne razuzdanosti. Jasno je naime, da društvo ne može u nekoliko godina izgubiti ploda od trinaest stoljeća, za kojih je —

[8] Muckermann, p. 206.

sad s uspjehom sad s neuspjehom, ali uvijek postojano — bilo poučavano u seksualnoj disciplini.

Pitanje je sasvim drugčije. Radi se o tome, da se s jedne strane dozna, da li je eliminacija svake ćudoredne stege logična posljedica prava intervencije ženidbenih drugova, da si osiguraju nerodnost u bračnom općenju, i s druge strane o tome, da se dozna, da li činjenice potvrđuju tu logičku povezanost.

Odgovor na ova dva pitanja ne može biti sumnjiv. Rad prilagođivanja napreduje, njegova je brzina pače vrtoglava. Već je tome četrdeset godina, što zabacivanje drugih oblika spolne raskalašenosti nije više ni tako općenito, ni tako duboko, a baš je širenje neomaltuzijske nauke i prakse mnogo doprinijelo tome opadanju.

Svaka obitelj, koja tvrdi, da ima pravo na seksualno uživanje, koje je umjetnim načinom postalo neplodnim, tim samim tvrdi, da čovjek i žena, kada misle, da imaju dovoljnih razloga, imaju pravo, da to uživanje rastave od tereta i od funkcije, što ga je narav s njim spojila.

Svojim vladanjem priznaje dotična obitelj, da je to uživanje samo za se svrhom seksualnoga čina, i da to uživanje opravdava intervencije, koje su kadre da zapriječe predaju života. Neizbježivo je, da iz takvih afirmacija ne proizađu posljedice, koje se ne daju proračunati.

I kad bi država te zakonske mjere ograničila samo na nesposobne, ipak bi i onda prekoračila prava svoje vlasti. Na koji će način ona odrediti te nesposobne? Odgovara nam se: to su padavičavi i luđaci. No od ovih nema nikakve pogibelji, da se njihovo zlo raširi, ta oni su zatvoreni.

To su onda ljudi s bilo kojom manom; no gdje su takovi? Zar ih treba tražiti kod sušičavih, kod sifilitičnih, kod grbavih? No ta tjelesna mana može biti zajedno združena s intelektualnim i moralnim sposobnostima, koje će biti od koristi općem dobru.

A gdje ćete se konačno zaustaviti na tome putu? Po računima američkih eugenikâ, trebalo bi svake godine izvršiti kakvih 400.000 sterilizacija. U Sjedinjenim Državama bilo bi oko 15 milijuna ljudi, koje bi trebalo sterilizirati. Dakle bi se deseti dio morao podvrći sterilizaciji. Zatim bi došli na rêd crni i žuti ...[9]

Pretjerani zahtjevi, reći ćete. Pa makar! No oni se nalaze u logici pravnog načela, koje državi priznaje pravo, da u obranu rase može intervenirati s eugeničkom sterilizacijom.

Ne, država nema toga prava, njezina zadaća nije, da drži klinike, nego da vlada.

Mjesto da sterilizuje zločince, neka nastoji, da im umanji broj, gledajući da moralnim uzgajanjem i vršenjem higijene promijeni njihovu okolicu; ako ustreba, neka ih izolira, ali ona prelazi granice svoje kompetencije, ako prodire do vrela ljudskoga života.

[8] *Indiscipline des moeurs*, p. 467.

[9] Muckermann, p. 296.



Država čini, što ne bi trebala činiti, a ne čini onoga, što bi morala da čini.

Da njezina politika pučanstvu ostane realnom, morala bi se zanimati za kobne učinke nekih mjerâ, koje zaista prijete ljudskome poretku, bilo što u samoj državi stvaraju nakazne privilegije za srećnike života, pa makar država usto morala opravdavati i socijalni egoizam; bilo što te mjere izvan države daju razumjeti, da je svemir stvoren zato, da bude stan bijelcima, koji se drže i proglasuju superiornim ljudima.

Tako se na najdjelotvorniji način pripravlja savez svìju onih, kojima bi ova aristrokacija htjela danas zakrčiti put života.

Poslušajte što piše japanski profesor, Ryutaro Nagai:

*»Svijet nije stvoren samo za bijele rase, nego isto tako i za druge. U Australiji, u Južnoj Africi, u Kanadi, u Sjedinjenim Državama ima velikih nezauzetih teritorija, koji čekaju, da budu nastanjeni, i premda građani država, što vladaju, ne će da idu onamo, ipak ne daju žutim narodima da u njih uđu.*

*Čini se dakle, da su bijele rase voljne prepustiti pticama i divljim životinjama ono, što uskraćuju svojoj braći žute rase.*

*Drskost i pohlepa, kojom si je plemstvo u nekim krajevima pridržalo najbolje zemlje, nijesu ništa, ako se prispodobe s državanjem bijelih rasa prema rasama različne boje.«*[10]

Eto riječi, koje odaju duboko čuvstvo. A evo opet, koje zvuče kao prijetnja:

*»Vi nagomilavate sve,« piše jedan azijatski musliman, »vi nagomilavate sve, što treba za panislamski i panazijatski sveti rat, za džinovski obračun, za provalu novog Atile ili novog Tamerlana, koji će se služiti puškama i tanetima namjesto kopalja i sulica.*

*Vi se oglušujete na glas razuma i pravde; treba vas dakle poučiti zviždanjem zamahnute, okrvavljene sablje!*[11]

Dao Bog da slične lekcije ne budu nikakvo proroštvo. No priznajemo, da su takve riječi neizbježive i da su opravdani odgovor na zahtjeve etničke manjine, koja bi htjela da gospoduje svijetom.

Prema tome bi kontrolu nasljednosti pomoću uzakonjene sterilizacije, trebalo osuditi ne samo ukoliko vrijeđa individualna prava, nego i zato, što ruši i sam socijalni poredak.

## IV. Sterilizacija i kršćanski moral.

Dosada sam bio samo na stanovištu naravnoga morala, a što je istom onda, ako se stavimo na stanovište kršćanskoga morala?

Onda se istom još jasnije pokazuje, da je ljudska savršenost moralnoga i osobnoga reda. Njezina je punina u duši.

[10] Ryuto Nagay, *The Japan Magazine; Stoddard*, p. 17.

[11] Ahmet Abdullah, *Seen through Mohammedan Spectacles*, Dorum, oct. 1914; *Stoddard*, p. 18.

Kršćansko se dakle ćudoređe protivi svakoj kontroli nasljednosti, koja pretpostavlja, da zdravlje tijela vrijedi više od zdravlja duše ili koja dušu podvrgava slučajnostima zemaljskog života.

Ona se zatim protivi svakoj kontroli nasljednosti, koje bi socijalni učinak mogao potresti danim zakonima života. Po tim je zakonima život tako vezan za ženidbu, da ugovor, kojim se sklapa ženidba, postaje nevaljan, ako jedan od ugovorača promišljeno hoće isključiti ovu predaju života.

Osim toga ženidba ima za zadaću još i međusobno usavršivanje dvaju bića, što se sjedinjuju. Jer su ta dva bića, ako su izolirana, nesavršena. »Socijalno i fiziološki savršeno biće jest par, kojih se svojstva, sposobnosti kao i seksualni organi međusobno nadopunjaju.«[12]

Eto zbog čega kršćanski moral — premda preporuča umnoženje života — ipak ne mora da nužno potiče na intenzivnu i forsiranu kulturu ljudske rase iako je priznaje korisnom.

Kršćanski moral hoće razvoj života, ali u slobodi vjernih savjesti i on prema potrebi blaži neumjerenosti nagona, dozivajući ljudima u pamet, da uz dužnost rasti i množiti se, imaju također i tu dužnost, da to čine razumno.

Životinje se mogu da združuju ne misleći na sutra, no razumna se bića moraju tako sjedinjivati da naraštajima, što ih rađaju, osiguraju životna sredstva, što ih zahtijeva njihova narav.

Bio dakle spolni nagon u čovjeka ne znam kako jak, on ne smije pravno nipošto biti glavni pokretač umnožavanja ljudskoga roda. Zakonito oženjeni individuum, koji umnaža život izvršujući bračni čin, uzima time na se odgovornost za dijete. On ga mora hraniti, odgajati, pripravljati ga da izvrši svoju čovječju dužnost.

On mora dakle predvidjeti budućnost. No to predviđanje, koje lako može da postane sebičnim računanjem, ako se problemi rađanja ne postave u svijetlo Božjih zakona, jest za kršćanina samo opravdana regulatorna razboritost i čin vjere u Božju Providnost.

Postoji dakle, ako se zapravo hoće, kršćanski eugenizam, koji se posve slaže sa Stvoriteljevim nakanama. Taj eugenizam svjetuje moralizaciju duše a ne sterilizaciju organa. On direktno ne ide toliko za tim da promijeni čovjekovo tijelo, koliko njegovu okolinu. I tako se on eto protivi novopoganskom eugenizmu, kojega smo osnove malo prije promotrili, i koji se sterilizacijom koju brani, protivi sigurnim zahtjevima naravnoga i kršćanskoga ćudoređa.

Jer on rastavlja ono, što priroda, koja više štuje svoje dostojanstvo, sjedinjuje: zadovoljavanje naime najnižeg i najčešćeg nagona odjeljuje od dužnosti i od čuvstava, koje po Stvoriteljevoj

[12] Dr Bouglas, citirano kod Vermeerscha, p. 63.



osnovi moraju ublaživati žestinu toga nagona i pročišćavati njegove želje.

*»Šta će biti od seksualnoga čina,« opravdano piše Pavao Bureau,*[13] *»ako se umjetno liši svega onoga, što sačinjava njegovu veličinu i njegovu ljepotu? Sigurnost, koju garantiraju, jest nažalost samo sigurnost protiv duhovnom dijelu čina; mjesto da se nagon obuzda, on se još više razdražuje, jer se njemu u korist osigurava teško gospodstvo životinjstva.«*

I Pavao Bureau navodi plemenite Försterove riječi, koje se posve opravdano mogu primijeniti na eugeničku sterilizaciju iako su rečene o antikoncepcijonalnim mjerama.

*»Svako dublje odgajanje čovjeka išlo je za tim, da smanji čisto sjetilni elemenat, da živinski nagon spoji s čitavim svijetom viših osjećaja, koje ga prekrivaju koprenom i koji ga više manje potiskuju natrag. No kakva je zadaća svake preventivne mjere, koja se poduzima proti začeću?*

*Ona rastavlja taj tjelesni elemenat, tu žeđu za čisto tjelesnim užitkom od onih primjesa duhovnoga i ćudorednoga života, od onih velikih otkupnih i posvetnih utjecaja, zadavajući tako duhovnome životu štetu od neprocjenljive važnosti; njen princip nije uostalom ništa drugo nego ukidanje svake kontrole duševne djelatnosti nad tjelesnim požudama.«*

Jest, to konačno pretpostavljaju mjere eugeničke sterilizacije, koja je nadahnuta materijalističkim shvaćanjem života. Nećudorednost dakle tih mjera dolazi od osnovnog nereda, što ga uvode u ljudske vrijednosti. I stoga je eto dužnost savjesti, da ih smatra nedopuštenima.

Rekoh: savjesti. Jer će se u njoj zaista uvijek naći najsigurnije jamstvo za poredak ciljeva, što ih je Stvoritelj postavio, kad je ustanovio sjedinjenje čovjeka i žene u svrhu množenja ljudskoga roda.

Savjest mora da djeluje i u najtajnijim činima bračnoga života, ne, da traži nasladu već da ispuni svoju funkciju. Onda će se istom uzveličati ljubav, jer spolno sjedinjenje ne može biti najveći čin ljubavi osim uz uvjet, da ljubav kroz tijelo traži dušu, onu dušu, s kojom se, budući da je stvorena na sliku Božju ne može bez uvrede postupati kao s jednostavnim sredstvom za nasladu: ona ima pravo, da bude ljubljena zbog sebe same.

Kada bi tom idealu uspjelo, da se usadi u duše i u srca, onda bi predaja života, koja bi se uspješnije vršila u slobodi savjesti negoli silom kojega zakona, donijela možda svijetu tu nadu u bolje čovječanstvo, za kojim uzdiše eugenika.

**Albert Valensin D. I.**

[13] O. c. p. 470.

# SPOLNA ODGOJA I OPĆA ODGOJA

SPRAVOM veli Foerster,[1] da je najbolja spolna odgoja dobra općenita odgoja, ali naglasuje d o b r a općenita odgoja. I uprav zato, što danas općenita ne valja, strada mladež najstrašnije na području spolnosti. I dok se općenita odgoja ne popravi, sve će dublje greznuti današnji naraštaj u močvaru ćudoredne iskvarenosti.

Da oni, koji su odbacili Boga i Crkvu, ne umiju i ne mogu odgajati, jasno je; ali je strašna činjenica, da i oni, koji prianjaju za vjeru, ili bolje time se ponose, također ne umiju odgajati ili uprav ne će da umiju. A sve to biva zato, što je i njih iskvario naturalizam, racionalizam; a najviše ih okužila težnja za užitkom.

Dobre općenite odgoje nema, ako se ne izobraze sve duševne sile; naročito ona, do koje stoji slobodno određivanje čovječjega života. I upravo ta se duševna sila, volja, najviše zanemaruje. Svaka se sila time razvija, usavršuje, odgaja, što više radi, što se više afirmira, što je aktivnija. A volja se naša uprav time afirmira, pokazuje, da je ona u kući gospodar, kad ne će ono, za čim teže čovječje neuredne sklonosti, a hoće uprav ono, od čega zbog neudobnosti bježe čovječje sklonosti.

To priznaju i oni, koji su daleko, daleko od našega poimanja o odgoji. Da navedem dvojicu. John St. Mill veli:

*»Tko si nije nikad nešto dopušteno zakratio, od njega se ne može pouzdano očekivati, da će si zakratiti sve nedopušteno. Mi ne sumnjamo, da će se opet djeca i mladi ljudi sistematski prihvatiti askeze i kao u stara vremena učiti nadvladavati svoje požude, prkositi pogiblima i dragovoljno podnositi bolove. Sve to samo kao pedagogijsku vježbu.«*[2]

A Paulsen svoje veliko pedagoško iskustvo svršava ovako:

*»Stoga bih ja svjetovao, da se vratimo k eudacatio strenua, k zbiljskome i strogom odgajanju pređašnjih dana... Tri velika imperativa su vječne zvijezde vodilje prave odgoje: Uči slušati! Uči naprezati se! Uči odricati se i svoje požude svladavati!«*[3]

Uvažimo dakle riječi sv. Crkve, kad nas opominje, da treba u prvom redu voditi brigu za potpunu, čvrstu, nikad ne prekinutu vjersku odgoju mladeži obojega spola. Samo takova općenita odgoja jest dobra, i zato ona vodi dobroj spolnoj odgoji.

[1] Vidi o čitavom predmetu prijašnje članke u *Životu*, 1932, br. 2. i 4. Foersterovi navodi u *Životu* br. 4, str. 182, 183.

[2] Kod Foerstera, *Sexualethik und Sexualpädagogik*, str. 188.

[3] *Moderne Erziehung und geschlechtliche Sittlichkeit*. 87. Berlin 1908.



**Pozitivni uzgoj čistoće.**

Drugo, veli Sv. Oficij, da se ima u mladeži buditi i poticati poštovanje, želja, ljubav prema anđeoskoj kreposti.

Treba mladeži jasnim i zanosnim riječima pokazati, što je čistoća, pa će štovati, ljubiti, za njom težiti, u njoj se vedra čela i junačka srca vježbati.

Treba reći mladim ljudima, kako je čistoća uzvišeno, plemenito mišljenje, osjećanje i htijenje. Neka znaju, da ona čuva tijelo, te ne bude skvrnjeno, gaženo i puko sredstvo niskoga uživanja.

*»Čistoća je pobjeda duha nad osjetnošću, materijom. Njom se dakle u čovjeku usavršuje, razvija upravo ono, što je značajka čovjeka. Pa se zato može reći, da su čiste duše dotjerale do vrška svoje najodličnije sposobnosti. I prema tome je u čistim dušama osobnost čovječja najviše razvita.«*[4]

*Čistoća nosi sa sobom plemenitost, dostojanstvo, uzvišenost, jer je izvor visokim, plemenitim mislima, čistim i plemenitim čuvstvima. Volja čeliči za najveće žrtve i pregaranja. Zato je čstoća, snaga, energija. Samo slabić, kukavica ne će da se odreče sjetilnih naslada. »Nagone slijediti može svaka životinja, krotiti ih može samo čovjek, i to samo plemenit čovjek.«*[4]

Čistoća daje čovječjemu duhu pravu slobodu. Neki moderni njemački pisac veli: »Tako dugo nijesi slobodan, dok još u tebi tule psi.« Ti su psi niži nagoni. Sloboda je moć tako raditi, kako treba.

Čistoća je i radost duha. Uistinu samo čisto srce može da bude izvor mnogim i različitim radostima. Ono se raduje službi, poslu, staležu, prirodi, znanosti, umjetnosti, vjeri, životu.

Čist je čovjek i srećan, jer je miran, spokojan, zadovoljan, jer je sputao duhovnim okovima tjelesne buntovnike, naročito najgorega, spolni nagon.

Ljepota se unutarnje čistoće razlijeva i samom vanjštinom. I oko i lice i hodanje i cijelo spoljašnje vladanje čista čovjeka odaje njegovu plemenitost, dostojanstvo, vedrinu, mir.

Kad mlad čovjek sve to promisli, mora da usklikne sa Svetim Pismom: »Kako li je lijep čist naraštaj sa sjajnošću! jer je besmrtan spomen njegov i u Boga i u ljudi priznat.«[5]

Pa kad na čovjeka navale napasti, da pogazi i to dragocjeno blago, reći će slično, što je rekao umjetnik Achtermann, kad mu ondašnji talijanski kralj ponudio veliku svotu novaca, da načini kip, koji bi se narugao čistoći. Rekao je: »Sva Italija nema toliko novca, da bi me na to mogla skloniti!« Da, nema blaga i zlata nad nebeskim blagom i zlatom!

[4] Strižić, Čist naraštaj, 12.

[5] Mudrost, 4, 1.

### U saobraćaju s Bogom.

Treće, što zahtijeva Crkva u spomenutom odgovoru, jest, da se mladeži duboko usadi u dušu, da prione za molitvu, da marljivo prima sakramente sv. Pokore i sv. Pričesti.

Molitva su nebeska krila, na kojima se čovjek diže nad ovu zemlju, nad osjetnost, da se sa Serafima klanja Svemogućemu pjevajući Svet, Svet, Svet je Gospodin Bog. Bit će, da je moderni čovjek zaboravio na molitvu, kad je tako ogreznuo u osjetnost. Bez molitve ne da se čistoća sačuvati. Naš je duh slab u borbi sa sjetilnošću. Zato mu treba pomoći od Svemogućega Duha.

O toj potrebi molitve znao je lijepo govoriti odlični svjetovnjak sveučilišni profesor Dr. Kontardo Ferrini:

*»Ja ne bih mogao pojmiti života bez molitve. Ne znam, kako bih se ujutro probudio bez Božjega blagoslova, kako bih navečer legao bez Isusova zagrljaja. Takov bi život morao biti sličan mrkloj noći, pun poniženja i očaja, besplodan zbog Božjega prokletstva, nesposoban da napastima odoli, prepušten pokvarenosti, bez smisla za sveto duhovno veselje. Jadnoga li života! Kako se može u takovu stanju izdržati, to je za me tajna. Ali da! Cijelo je ljudsko srce tajna. O, ja molim Boga, da molitva nikad ne zamre na mojim usnama, da prije umrem, nego što tako nevoljno zašutim. Da, jer onaj dan, kad bi molitva utihnula na mojim usnama — ne daj, Bože! — za mene bi svršio ćudoredni život, svršila bi čežnja za dobrim, svršile najslađe utjehe moje duše! Kad bi molitve nestalo, bio bi to znak, da me je Bog ostavio!«*[6]

U tim je njegovim riječima tako lijepo ocrtano, što je molitva za čovječju dušu. Ali da, danas se ima kad sate i sate, dane i dane, pače godine i godine, da i cio život baviti najmanjim stvarima, proučavati život jedne stanice, ali se nema kad moliti. Ima se vremena i volje za sve, ali se nema volje misliti na Svemogućega Stvoritelja. Čudno, može se studirati svemir uz najveću pohvalu od ljudi, a proučavati onoga, kome je ovaj čitav svemir samo skut njegove haljine, smatra se dosadnim, beskorisnim poslom. Zato se i spalo u duhovnom imanju na prosjački štap.

*

Sakramenat je sv. Pokore neporedljivo odgojno sredstvo uopće, a napose za sv. čistoću.

Da čovjek sačuva čistoću ili da je stekne, ako ju je po nesreći izgubio, treba da u sebi razvija spoznaje o rugobi nečistoće, treba da ispituje svoju savjest, da pretrese sve svoje misli, riječi, osjećaje, želje, djela, treba da oplakuje svoje padove, da stvara tvrde odluke, da iznalazi putove i načine za novi život. A ima li na ovom svijetu koja druga odgojna uredba, koja bi bila za sve pomenute čine prikladnija od sakramenta Pokore. Uistinu nema. Već samo psihološko djelovanje toga sakramenta jest odgojno sredstvo od neprocjenive vrijednosti. Dakako da su svi ti čini

[6] Knjige katoličkog života: Kontardo Ferrini, 58.



uprav zato od takove odgojne vrijednosti, jer su nastali i proživljeni uz pomoć milosti Božje. K tomu valja pridodati krunu svete Pokore, da se njome nesamo opraštaju grijesi i s njima skopčana vječna kazna, nego se opraštaju barem u nekoj mjeri i vremenite kazni i daje se posebno pravo na milost, kad je čovjek bude trebao. Faulhaber jezgrovito kaže za sv. ispovijed, da je »pedagogijski čin kao škola samospoznaje i ispitivanja samoga sebe i kao svrhunaravni pritjecaj ćudoredne snage.«[7] Tko hoće da sačuva svetu čistoću, osobito u naopake naše dane, treba se često ispovijedati.[8]

Pa onda sv. Pričest, t. j. združenje s Isusom u presv. oltarskom sakramentu. Sjediniti se s Kristom, koji je bio djevica znači upijati u dušu čiste misli, čiste osjećaje, čiste želje, čista djela; znači blagovati njegovo čisto presveto djevičansko tijelo i piti njegovu čistu presvetu Krv. Da, sveta je Pričest djevičanska hrana. Zato je veliki učenjak Kornelije a Lapide ovako govorio nekome čovjeku, koga je pohota uvelike mučila:

*»Ja ne zahtijevam od tebe, da ostaviš svijet i da stupiš u samostan. Isto tako ne zahtijevam, da svoje tijelo trapiš bičevanjem i pokorničkim pojasom, il da mjesto vina vodu piješ. Ono, što od tebe tražim, lako je i ujedno djelotvorno: pristupaj često k Stolu Gospodnjemu, pripravi Kristu ugodan stan u svojem srcu! On, Čisti, Sin Najčistije, svojim će djevičanskim tijelom utišati u tebi žar pohote. Budi uvjeren, česta sv. Pričest, jest najuspješniji lijek protiv one opačine, to uči Sv. Pismo, to potvrđuju Sv. Oci, to dokazuje svagdanje iskustvo.«*[9]

Hoće li dakle odgajatelji imati čistu mladež, treba da je vode čestoj, ako je moguće i svagdanjoj, svetoj Pričesti.

Bez molitve, bez svetih sakramenata Pokore i Pričesti, redovitih svrhunaravnih vrela milosti, ne može se čisto živjeti.

### Utjelovljena čistoća.

Dalje, veli sv. Crkva na ūsta spominjane kongregacije, neka mladež djetinjom pobožnosti štuje Blaženu Djevicu Mariju, Majku sv. čistoće, i sva se neka izruči njezinoj zaštiti.

Foerster u svojem djelu Christus und das menschliche Leben ima i jedno poglavlje (18.) o Mariji. U tom poglavlju govori jedan urednik, otpali katolički svećenik, o Mariji i brani njezino dostojanstvo i pokazuje prijeku potrebu za čovjeka, da ima pred očima Imakulatu. Bit će, da se Foerster slaže s onim, što govori taj urednik. Imam upozoriti, da je spomenuti članak ipak nejasan, jer se, čini se, miješaju pojmovi bezgrešnog začeća i djevičanstva. Nije ni čudo. Foerster je protestant. Ali ima u tom poglavlju potresnih istina, koje bi morale uzdrmati moderne duše, da se prenu od sna i omame. Da samo nešto iznesem!

[7] Zeitfragen und Zeitaufgaben, 111.
[8] Cfr. Strižić, Čist naraštaj, 52.
[9] Ibid. str. 54.

Urednik govori nekome modernom učitelju ovo:

*»Sve će se vaše električno svijetlo ugasiti, vaš ugalj pod zemljom ostati, vaše će se škole zatvoriti, vaše biblioteke istruhnuti, ako one stare stvari, kako ih vi zovete, ne zadobiju novi život među nama. Moj dragi gospodine učitelju, kad danas gledate na svim cestama nesvete djevojke s kratkim suknjama i prozirnim čarapama, zar vam nije nikad došla na um slutnja, kamo mi idemo i što Sveta Djevica znači za taj svijet? Vjerujte mi: I ako me težak duševni udes bacio iz moje Crkve, ipak ne ću da znam za moderne plitkosti, pače naprotiv, što sam više upoznao svu duhovnu bijedu naroda i proučio moderni svijet, to sam sve dalje, da zaniječem staro. Nedavno reče mi stariji radnik: U mojem je kotaru Majka Božja jedina pristojna žena! Pitam vas: Ne govori li ova činjenica više za propast svijeta nego svi drugi znaci raspadanja? Tko pozna Adama i Evu, taj zna: s pristojnom ženom stoji i pada čovječja kultura. Težnja muža za Evom je narav, težnja muža za Marijom je kultura, i ujedno obrana naravi od nenaravi, čuvanje velikih nesvijesnih životnih procesa od smetanja radoznale svijesti u svim njezinim egoističnim namjerama. Gdje nestane ženske sramežljivosti i gdje žena prema tome izgubi štovanje prema svojemu boljem Ja i muškarac izgubi štovanje prema ženi, tad se ruše sva prava nevidljivoga svijeta na svim poljima i konac je najopćenitiji triumf izrođenoga životinjstva. I obrnuto. Kad je nekoć kršćanstvo pokušalo izliječiti propali i izrođeni svijet, poslužilo se pritom duhovnom moći savršene ženske čistoće. Ali nadmitanje antike, koja je propadala, jest samo dječja igra, ako se isporedi s izrođenjem, koje mora doći iz modernog propadanja ženskoga značaja i iz društvenoga triumfa polusvijeta.*

*Iz toga ponora može nas spasiti samo najuzvišenje utjelovljenje netaknutoga ženskog dostojanstva. Samo ono može mušku dušu oteti moći osjetne sebeznalosti i usred naravi načiniti mjesta za nadnarav.«*[10]

Ono, što zovu »ewig weiblich« jest tiha ženska žrtva, odricanje, savjesnost, čistoća, praštanje, milosrdnost. Sve te divne duševne pojave i druge tima slične može žena naučiti od Marije. Time će sebe usavršiti, oplemeniti muškarca, i tako možda u posljednji čas spasiti kulturni svijet od propasti.

I tako oni, koji nijesu u samoj Crkvi, vide, što znači Marija za čovječanstvo. Zvijezda mu je na burnom ovom životu. Zakoni, propisi, upute, savjeti bez života su, ako nijesu utjelovljeni u život, i zato ne upaljuju života. Teški su i nesnosni. Ali kad su oni manifestacija samoga života, tad privlače i zanose. Svi mi trebamo ideala. Naročito ga treba mladež. A Marija naš ideal ne svijetli samo svojim svetim životom, nego se po njoj i u nas sâm život upaljuje. Život nam je Božji zaslužio naš Isus Krist na križu, a Marija dijeli taj život. Sve mi milosti Božje dobivamo po njezinim rukama. Neka ona lijepa liturgijska molitva »Salve regina« nikad ne zamre na našim usnama i neka nam bude predmet našega čestog razmatranja.

[10] O. c. str. 148, 149.



## Pod utjecajem okoline.

Najzad sv. Oficij veli, neka mladež pomno izbjegava opasna štiva, besramne pozorišne igre, drugovanje s nepoštenom čeljadi i koje mu drago prigode grijeha.

Već sam spomenuo u uvodu ovih mojih članaka, kako sam spolni nagon diže u svijest spolne predodžbe, i kako čovjek ima već s time okapanja. Svi mi znamo, da smo slabi, pače se i slabošću izgovaramo, nastojimo umanjiti svoju odgovornost. O našoj nas. slabosti uvjerava i Sv. Pismo. Sveti Oci sa žalošću spominju čovječju bijedu. O našoj slabosti strašno govori uprav moderni svijet. Pakao slavlje slavi nad našom slabosti. A kad Crkva što brani, kad od nečega odvraća, onda mnogi i mnogi katolici farizejski prevraćaju svojim očima pozivljući se na to, da oni ništa zla pri tom ne misle, da to na njih ne djeluje, da je čistima sve čisto, i t. d. Tko da izbroji sve takove sofisterije. Ako čovjek nije licemjer, mora priznati, da sve one opasnosti, od kojih Crkva odvraća, na nj djeluju, i zato treba da ih se čuva. Ali čovjek pametan mora reći i to, da je ludo, besmisleno govoriti, kako štivo, kino, teatar, ples, moda, radio i t. d. ne djeluju, budući da moraju djelovati, jer je to psihološki zakon. A na koga ne djeluje, taj je abnormalan, patolog, jer je u njemu poremećeno pravilno duševno djelovanje.

Ali ja idem i dalje, pa svim onima, koji su normalno raspoloženi, a govore, da na njih pomenute stvari ne djeluju, velim, da su pobijeljeni grobovi, a u svojoj su nutrinji puni moralnoga truleža. A da na njih te stvari i te kako djeluju, pokazuju to oni sami, jer sve one stvari, zbog kojih se brane, uprav zato gledaju, slušaju, čitaju, jer na njih djeluju. Doista ih ne bi gledali, slušali, čitali, kad ne bi na njih djelovale. Jer bi to opet bilo nepsihološki. Ali da mi takovići ne reknu, da na njih te stvari djeluju, ali čisto duševno, duhovno. Oni kod svega toga čisto estetski uživaju. Koješta! Otkad ti ljudi odjednom postadoše bez tijela! Čemu sva ta farizejština! Čemu varati druge i sebe! I sv. Ivan Krstitelj i sam naš Božanski Spasitelj uprav toj vrsti ljudi dovikuju: legla gujina, pobijeljeni grobovi, slijepi vođe, licemjeri, jao.

Kad bih ja htio govoriti o tim modernim grešnim prigodama, mogao bih napisati o tom čitavu knjigu. A čemu? Možda bih bio glas onoga, koji viče u pustinji. Uostalom, tko se želi o toj stvari podrobnije informirati, neka čita moju raspravu »Čist naraštaj«, koja govori o tim opasnim modernim prilikama, kao što i uopće o čistoći i odgajanju za čist život.

Ovdje hoću da samo nešto najopćenitije spomenem, i to uprav s obzirom na dijete, kad je ono u prvom redu predmet odgajanja. No vrijedi naročito za nj, vrijedi osobito za mladež i za sve ljude.

Da se dijete ukloni, očuva od prerane spolne zrelosti; da čovjek ublaži osjetne podražaje, valja paziti, da se prikladno hrani (nije prikladna hrana: obilata mesna hrana, oštrim začinima za-

činjena, i uopće preobilata hrana; pa onda kafa, čaj, alkohol, pušenje i t. d.); da se čedno odijeva (ne valja ni pretijesna odjeća); da se pazi i na to, da bude tijelo čisto, otvrdnulo. Sve te stvari, kako znamo, još nijesu čistoća, ali su dobar temelj, plodno tlo, na kojemu može uspijevati rajska ruža — sveta čistoća.

Naročito hoću da istaknem, kako je sramežljivost naročito kod žena moćna obrana protiv kala nečistoće. Ali moderni filozofi i pedagozi trube u svijet, kako je sramežljivost nešto nenaravno, umjetno odgojom narinuto, nešto licemjerski.

Najprije hoću da navedem, što kaže glasoviti Vilim Stern za sramežljivost:

*»Prvi razvojni stadiji sramežljivosti kod normalnog djeteta nijesu ni u kakvoj vezi, bilo direktnoj bilo indirektnoj, sa spolnom sferom, nego se odnose na sasvim druga polja.«*[11]

Stidljivost jest sasvim spontana, prirodna pojava paloga čovječanstva. Čovjek se stidi, t. j. neugodnost osjeća, ako što misli, osjeća, želi, čini, što se protivi dostojanstvu njegove razumne naravi. Naročito se čovjek stidi, što se njegova osjetnost otima gospodstvu njegova duha. I hvala Bogu dok se još stidi. To je dobra obrana čovječanstvu. Danas pak ide sav život gotovo zatim, da ubije u ljudima stidljivost. Danas djeca po gradovima idu ulicama i cestama u kupaćem kostimu. Mamice će reći, da to traži higijena. Ne! Drage mamice, to ne traži higijena, nego to zahtijeva moda odijevanja. A današnja je moda odijevanja očitovanje, ispoljivanje pohote.

Prigovaraju i katolici Crkvi, što govori o modi. A što ima Crkva govoriti ili ne govoriti odlučuje samo Duh Sveti, koji i danas Crkvu vodi i ne će je nikad ostaviti. I tko Crkve ne sluša i u tom pogledu poganin je ljuti, na nebo ne vode ga puti. A Crkva samo zato neprestano govori, kako se treba odijevati čedno, jer time radi za spasenje neumrlih duša. Kako danas plače Sv. Crkva, kad gleda, kako tolike duše propadaju zauvijek, koje su bile nečednim odijevanjem zavedene i upropašćene. A ja ću da ovdje i još nešto da istaknem. Poznata je stvar, da je današnji svijet općenito govoreći neurasteničan, t. j. da boluje od živaca. Toj je modernoj bolesti kriv cijeli način modernoga života. Neprestana žurba, takmenje, kina, radiji, aeroplani — sve to naše živce neprestano draži, i pomalo truje; a najviše ih draže i truju spolni nadražaji, što dolaze od nečedne mode. Koliko tu ima borba, odbijanja, padanja! A to i na živčevlje djeluje. Ali tko pita danas za to? Danas je prvo tjelesno uživanje. Zato se tijelo obožava. Ono je sve i sva. Ali to nije kršćanstvo, to nije vjera Raspetoga Boga-Čovjeka. To je čisti, potencirani, dotjerani svim modernim sredstvima kult Venere. To je prostitucija čovječje duše. To je moderno neznaboštvo.

---

[11] Psychologie der frühen Kindheit. Str. 445. Kod Dr. Lechner, Die Religion und Sexualität des Kindes, 143.



Tko hoće da svoju dušu čistu očuva, da je ne pogazi nečistoća, mora se svega čuvati, što uzrokuje sjetilne podražaje, a ne da ih traži i da im se svojevoljno izlaže.

Ali kako nije moguće u današnjem svijetu živjeti i ne biti izložen protiv volje osjetnim podražajima, treba da čovjek svoju dušu što više ojača; da se od nje pomenuti podražaji mirno odbiju, da ih ona prezre baveći se ozbiljnim i svetim stvarima. Čovjeka, naročito mladež treba za to odgojiti svim onim naravnim, tjelesnim i duhovnim, i svrhunaravnim sredstvima, što smo ih spominjali u prvom poglavlju i što ih je ukratko sv. Crkva iznijela u spomenutom odgovoru Sv. Oficija od 21. III. 1931.

### Spolno obavješćivanje!

Najzad Sv. Oficij kaže, da se ni na koji način ne može odobriti, što su, kao preporuku ove nove metode (naime spolnoga obavješćivanja), osobito u ovo posljednje vrijeme i neki katolički pisci objelodanili.

Kako sam i ja o toj stvari pisao u svom djelcu »Čist naraštaj (prilog spolnoj etici i pedagogici)«, mislim, da, hvala dragome Bogu, ne pripadam tima katoličkim piscima. Ipak bih ja danas odsjek, koji radi o spolnoj pouci (Str. 24. i 25.) malo drukčije obradio.

I zato nam valja dobro paziti i kod katoličkih pisaca, da li su svoja djela napisali prije pomenutih odluka Sv. Stolice, što ih je objelodanila u enciklici o odgoji od 31. XII. 1929. i u odgovoru Sv. Oficija od 21. III. 1931., ili su ih napisali poslije tih odluka.

### Koedukacija.

Kao zaglavak ovome poglavlju dodajem i ono, što Papina enciklika govori o jednoj bolesnoj odgojnoj pojavi naših dana — o koedukaciji.

*»Isto je tako (naime kao i spolno obavješćivanje, o kojem je prije enciklika govorila) pogrešna i za kršćansku odgoju pogibeljna tako zvana metoda koedukacije. Nju također mnogo osnivaju na naturalizmu, koji poriče istočni grijeh. Pored toga temelji se ta metoda kod svih svojih pristaša na žalosnoj zbrci pojmova, koja bi htjela zakonitu ljudsku zajednicu zamijeniti drugom zajednicom, u kojoj bi postojalo miješanje spolova i izjednačenje, koje uklanja svaku razliku (nivelira). Stvoritelj je odredio i uredio savršeno zajedničko življenje dvaju spolova samo u ženidbenom jedinstvu, dok je to življenje postepeno u obitelji i u društvu sve više razdijeljeno. Povrh toga u samoj naravi, koja spolove čini različitima po organizmu, sklonostima i sposobnostima, nema nikakva razloga, zbog kojega bi moglo ili moralo biti miješanje, a još manje izjednačenje u odgoji obih spolova. Oni su prema divnim nacrtima Stvoriteljevima određeni, da se uzajamno upotpunjuju u obitelji i društvu upravo po svoj raznolikosti. Ova zato mora biti sačuvana i zaštićena u odgojnoj izgradnji nužnom razlikom i primjerenim odvajanjem, kojeno je u razmjerju s različitim dobama i prilikama. Ta se načela po zakonu kršćanske razborito-*

*sti primjenjuju u svoje vrijeme i na svojem mjestu u svim školama, a naročito u razdoblju, koje je za odgajanje veoma osjetlivo i odlučno, kao što je to doba mladosti. Pomenuta se načela primjenjuju i u gimnastičkim i športskim vježbama s osobitim obzirom na kršćansku stidljivost ženske mladeži, kojoj nipošto ne dolikuje nikakvo isticanje ni javni nastup.*

*Dozivajući vam u pamet strašne riječi Božanskoga učitelja: ,Jao svijetu od sablazni' (Mt. 18, 7) živo vas potičemo, časna braćo, da se brinete i bdijete nad ovim pogibeljnim zabludama, koje se veoma šire među kršćanskim narodom na neizmjernu štetu mladeži.«*

Kako koedukacija kvari mladež opisa u Danu (od 26. X. 1916.) prema svom mnogogodišnjem opažanju prof. A. Šmit ovako:

*»Ja ne ću ovdje govoriti o daljnim ćudorednim posljedicama koedukacije, nego nekoje bližnje hoću spomenuti. U prvom redu izmjenjivanje ljubavnih pisama i pisamaca, često puta vrlo prljava sadržaja, nesamo poštom već i pod satom. Tu se moraju spomenuti potajni mladenački grijesi, kojima je kriv ovaj dnevni saobraćaj, koji fantaziju veoma razgrijava, a spolni nagon time neprestano budi i podražuje, onda sastajanje učenika i učenica izvan škole, razumije se ne u svrhu međusobnoga usavršivanja, nego jednostavnoga ljubakanja, koje ima svoj poticaj u školi, djeluje zarazno, a više puta i kao potajno zaručeni parovi ostavljaju školu. Razumije se, da često pri tom ne ostaje!«*

To nije teorija, što je iznio profesor, nego na žalost sušta istina. Ako je tako bilo prije rata, sada je još gore. Danas je mladež bez sumnje razvratnija. Od koedukacije nikakove koristi, nego samo štete u svakom pogledu, nesamo ćudorednom, nego i u naučnom, kulturnom, socijalnom.

Zato pošteni i pametni ljudi moraju biti protiv koedukacije, zajedničkoga odgajanja muške i ženske mladeži. Za koedukaciju su oni, koji su slijepi, ili oni, koji uprav ono hoće, čime koedukacija rađa. Hoće naime pokvarenu mladež. Ti su apostoli tijela i pohote.

**Bogoljub Strižić D. I.**

# SV. BELLARMIN O SLOBODI LJUDSKE VOLJE

SLOBODA ljudske volje bila je i biti će uvijek jedan od onih predmeta, o kojima naš duh opet i opet razmišlja. U jednu ruku tako mnogo, neizmjerno mnogo ovisi o tom, da li je naša volja zaista slobodna ili ne: čitav moralni red sa svojim dužnostima i zaslugama, s nagradom i kaznom na ovom i na drugom svijetu, vremenita i vječna sreća, naše dostojanstvo i naš položaj u svemiru. U drugu ruku opet skopčano je ovo pitanje s teškim problemima, koji se tiču i naravnog reda i milosti.

Zato će biti za nas jamačno veoma korisno, ako saznamo, što je o slobodi naše volje mislio Sv. Bellarmino, koji je 17. septembra 1931. proglašen Crkvenim Naučiteljem, poglavito poradi njegove divne obrane katoličke nauke protiv zabluda modernog vremena. Njegovo glavno djelo »De controversiis christianae fidei adversus huius temporis haereticos«[1] rješava sva prijeporna pitanja s teološkog stanovišta. Zato se služi u prvom redu vjerskim vrelima istine: sv. Pismom, crkvenim Ocima, crkvenim Saborima i naukom crkvenog učiteljstva, osobito rimskog pape. Ipak upotrebljava svagdje i filozofske nauke. Tako bismo mogli iz Bellarminovih djela sastaviti potpun filozofski sistem, premda nije posvetio nijedno djelo filozofiji. Ne može mi biti namjera pokušati prikaz čitavog sistema Bellarminove filozofije. Izabrao sam samo jedno poglavlje, njegovu nauku o slobodi naše volje. Ispitat ćemo njegov pojam naše slobode, kako dokazuje našu slobodu, i koje poteškoće vidi i kako ih rješava, koja je napokon svrha slobode.

## I. Kako Sv. Bellarmino shvaća našu slobodu?

Na ovo pitanje dobivamo jasan odgovor u 3. knjizi kontroverzije, »o milosti i slobodnoj volji«.[2] Tamo postavlja definiciju slobode izbora.[3] »Sloboda izbora (liberum arbitrium) je slobodna sposobnost, između raznih sredstava, koja služe nekoj svrsi, izabrati jedno namjesto drugoga, ili jedno te isto prihvatiti ili po volji zabaciti, koja je sposobnost udijeljena razumnoj naravi na veliku slavu Božju«. Ovu definiciju, za koju kaže, da je uzeta

[1] Ingolstadt, 1586 - 93; a još je sam Bellarmino doživio dvadeset izdanja ovoga ogromnoga djela.

[2] Tertiae controversiae generalis controversia prima principalis: De gratia et libero arbitrio.

[3] Cap. III.: De liberi arbitrii definitione.

iz Sv. Tome, kroz 17 poglavlja opširno tumači i svestrano dokazuje i brani od prigovora.

Za slobodu izbora nije dovoljna sloboda od sile, kojom bi tko bio prisiljen, da nešto učini; nego se zahtijeva sloboda od nužde. Osim teoloških razloga navodi i čisto filozofski dokaz.[4] »Kad bi za slobodu izbora bila dovoljna sloboda od sile (libertas a coactione), slijedilo bi, da imaju i goveda slobodu izbora, jer i njih ne treba siliti da jedu, nego to čine sama od sebe (sponte sua)«. Osim toga: »Sloboda izbora (liberum arbitrium) nije volja naprosto, nego volja, u koliko je princip izbora... a izborna moć ne može se, kako se čini, razumjeti s određenjem za jedno i s nuždom. Jer bira se između mnogo stvari, i zato je prije izbora vijećanje (consultatio). Ako li moram nužno nešto, jedno, htjeti, ili učiniti, gdje je onda vijećanje? gdje izbor?«

U čemu se razlikuju »sloboda od sile« i »sloboda od nužde«, tumači nam Bellarmino ovako:

*»Za one stvari kažemo, da su slobodne od jednostavne sile, (a simplici coactione) koje se zbivaju, i ako nužno te ne mogu a da se ne zbivaju, ipak same od sebe (sponte) i svojevoljno (voluntarie) i rado (libenter), kaošto n. pr. tako želimo biti sretni, a biti nesretni ne možemo htjeti. A za one stvari kažemo, da su slobodne od nužde (libera a necessitate), koje možemo po volji (pro arbitrio) htjeti ili otkloniti (velle et nolle) ili također htjeti i ne htjeti (velle et non velle), kaošto n. pr. kad hodamo i govorimo, kad bismo bili mogli sjedjeti i šutjeti.«*

Ovaj pojam slobode naš svetac dosljedno pretpostavlja u svim raspravama. Svaku nauku, bila čijagod, u koliko se odnosi na slobodu, prosuđuje u svijetlu ovoga pojma slobode. Svaku bilo filozofsku bilo teološku nauku zabacuje kao očito krivu, ako ne ostavlja čovjeku tu slobodu od nužde.

## II. Ljudska je volja slobodna u pravom smislu riječi.

Za to navodi Sv. Bellarmino pet dokaza[6] iz samoga razuma.

*»Prvi se dokaz osniva na općenitom uvjerenju mudraca, pa i poganskih, koje dokazuje povijest glavnih filozofa i filozofskih škola.«*

*»Drugi dokaz uzima se iz suglasnog uvjerenja čitavog svijeta. Niti postoji niti je ikada postojala ikakva država niti carstvo, koje nije imalo javnoga vijeća, činovnika, zakona, kazna, nagrada. A sve ovo bilo bi suvišno, kad ljudi ne bi imali slobodne volje. Istotako i u svakoj vojsci zapovjednici i vođe govorom i obećanjem, bubnjevima i trubama raspaljuju duh vojnika. Ali čemu bi se sve ovo činilo, kad se ne bi savjetom i vijećanjem ljudi sami potakli na svoja djela, i kad ne bi mogli po volji činiti i ne činiti? Osim toga svi ljudi smatraju razboritost i marljivost nužnom u ljudskim djelima, bili oni trgovci ili poljodjelci ili radnici ili štogod drugo. Zato ispravno veli Eusebije..., da oni, koji misle, da se sve zbiva nužno, a ništa slučajno i slobodno, poremećuju ili uništavaju ljudski život.«*

*»Treći dokaz izvodi se iz iskustva. Ovo sili one, koji riječima niječu slobodu volje, da je priznaju u stvari i u djelima... I oni naime, koji zabacuju slobodu volje, svoje opominju i zapovijedaju im, i kažnjavaju ih, ako su štogod skrivili; zabrinuti su u pogibeljima, oprezni u dvojbenim stvarima, i srde se, ako im je tko učinio koju nepravdu... Ako su doista uvjereni, da oni, na koje se srde, nijesu mogli a da im ne nanesu nepravdu, zašto se onda, tako pitam, srde?... Zašto se ne ljute istotako, kada su pretrpjeli koju nepravdu od luđaka ili od djeteta?... Zašto se ne služe opomenama prema luđacima i prema životinjama? Zašto samo prema ljudima, i to zdravim i razumnim? Zar ne da iskustvo očevidno sili, da priznajemo, da slobodnu volju imademo i mi, koji opominjemo, zapovijedamo, srdimo se, kaošto i oni, koje opominjemo, zapovijedamo im, ljutimo se na njih, budući da ništa takva ne činimo prema onima, za koje ne sumnjamo, da nemaju slobodne volje?«*

*»Četvrti dokaz uzima se iz ljudskih grijeha. Ako je očito, da ljudi katkada griješe, to nije manje očito, da nitko ne može griješiti bez slobode volje. Žalac savjesti i grižnja, stid, koji se porađa iz grijeha, spočitavanja drugih; općenita mržnja protiv onih, koji zlo rade, tako da i tat na tata mrzi, s najvećom jasnoćom svjedoče, da ljudi katkada griješe. A nitko ne griješi u onom, što nužno radi. Sv. Augustin naučava, da je ovo tako jasno i svima sigurno, te se u tom ne razilazi niti mnijenje malenog broja učenjaka, niti mnoštvo neukih.«*

*»Peti dokaz izvodi se iz same naravi stvari. Takav je naime u svake stvari način težnje, kakav je način spoznaje, jer težnja slijedi spoznaju, niti može itko težiti za nečim nepoznatim. A u ljudi je spoznaja svrhe i sredstava za svrhu i nužnih (necessariorum mediorum) i slučajnih (contingentium mediorum). Ljudska težnja nužno ide za svrhom i za sredstvima, koja su sa svrhom nužno skopčana, a za drugima samo slučajno (contingenter). To znači, da je čovjek slobodan slobodom slučajnosti (libertate contingentiae) da može naime prihvatiti ili odbaciti sredstva, za koja mu razum kaže, da nijesu nužno skopčana sa svrhom. I opet... vijećanje (consultatio) smjera na izbor. Gdje je dakle sposobnost vijećanja, tamo je i sposobnost biranja; a gdje je sposobnost biranja, tamo je i sloboda volje (libertas arbitrii), budući da sloboda volje nije ništa drugo nego sposobnost biranja (potestas electionis). A očevidno je, da je u čovjeka sposobnost vijećanja (vis consultiva), kako svjedoči samo iskustvo; dakle je i to očevidno, da ima čovjek sposobnost biranja (vis electiva) i slobodu volje (arbitrii libertas).«*

Ovi su filozofski dokazi, kojima Sv. Bellarmino brani slobodu naše volje, i to slobodu u strogom smislu, slobodu od nužde, a ne samo od sile (libertas a necessitate, non tantum a coactione). Ne znamo, čemu bi se više čudili, da li jasnoći razloga, ili načinu kako su prikazani, s govorničkim poletom, osvajajući i razum i srce, a ipak tako kratko i jezgrovito, te čitavo X. poglavlje sa svih ovih pet dokaza obuhvaća jedva jednu stranicu, istina u foliju. Doista rijetko remek-djelo.

[4] Cap. V.:
[5] Liber III, cap. IV.
[6] Liber IV, cap. X.

Ako poredimo Bellarminove dokaze s onima, kojima naši suvremeni filozofi brane slobodu naše volje, vidimo, da d o s a d a n i j e s u n a š l i b o l j i h d o k a z a. Tako kardinal M e r c i e r[7] svodi sve dokaze za slobodu naše volje na ova tri:

*»1. Svijest pomoću refleksije svjedoči činjenicu slobode. 2. Razni uvjeti glede moralnog i socijalnog reda potvrđuju svjedočanstvom ljudskoga roda svjedočanstvo individualne svijesti. 3. Promatranje odnosa nejednakosti između općenitoga dobra, predmeta volje, i djelomične dobrote sadržane u svakom činu volje, dokazuje, da svako spontano htijenje može, pomoću refleksije, postati predmetom slobodnoga htijenja.«*

J. F r ö b e s[8] istotako razlikuje tri dokaza: psihološki, moralni, metafizični. Prvi izrazuje tezom: »Da ima ljudska volja pod nužnim uvjetima istinitu slobodu indiferencije, očito je iz konstantnoga svjedočanstva svijesti«. Moralni: »Posve je sigurno, da je volja slobodna, jer je nužni temelj moralnoga reda«. Metafizični: »Nepravedno je, što deterministe kažu, da se sloboda protivi pojmu uzroka; pače i iz metafizičnih promatranja dokazuje se pozitivno sloboda«. J. D o n a t[9] navodi ova 4 dokaza: iz svijesti, iz uvjerenja ljudskoga roda, iz toga, što razum može istu stvar spoznati pod raznim vidicima, napokon iz kobnih posljedica protivne nauke. Istotako E. H u g o n[10] dokazuje slobodu volje iz općenitog uvjerenja, iz svijesti, iz naravi razumnog bića. Ista tri dokaza nalazimo i kod J. G r e d t - a.[11] I. A. U š e n i č n i k[12] služi se istim razlozima, da dokaže slobodu naše volje. Mogli bismo još mnoge druge savremene filozofe nabrojiti, kojih se dokazi za slobodu naše volje svode na one, koje smo do sada upoznali. Svi su ovi dokazi sadržani u onih pet Bellarminovih. Ali pređimo na drugo pitanje, koje naravno slijedi poslije onoga pregleda Bellarminovih dokaza.

### III. Koje poteškoće vidi Sv. Bellarmino skopčane sa slobodom i kako ih rješava?

Na početku treće knjige kontroverzije o milosti i slobodi volje[13] nabraja šest poglavitih problema, za koje kaže, da su veoma tamna pitanja (Sunt autem sex praecipuae quaestiones obscurissimae in tractatione de libero arbitrio). Ujedno naviješta, gdje će tijekom čitave kontroverzije na njih odgovarati. Mi ćemo se ograničiti na prvu, koja se tiče psihologije, dok ostalih pet spada u teodiceju i dogmatiku.

[7] Psychologia, 11. éd., Louvain 1923, II, 108.
[8] Psychologia rationalis, Friburg Br. 1927. II. 172. 182. 192.
[9] Psychologia, ed. 5., Innsbruck 1923, 278 - 83.
[10] Cursus philos. Thom., ed. 3. Paris 1922, tom. IV, 164 - 8.
[11] Elementa philos. Friburgi Br. 1926, ad. 4, I, 474 - 5.
[12] Uvod v filozofijo. Ljubljana 1923, II, 241 - 258.
[13] De gratia et libero arbitrio, C. III, c. 1.



*»Prvi je problem pitanje, k a k o s e m o ž e s l o ž i t i s l o b o d a v o l j e s o d r e đ e n j e m p r a k t i č n o g a s u d a. Ako je naime volja u svom izboru ovisna o praktičnom sudu razuma, budući da volja ne može ništa odabrati osim ono, o čemu razum sudi, da je, ako se sve promatra, ovdje i sada dobro i da se mora htjeti, a razum nije u suđenju slobodan, nego nužno ovisi o predmetu, i ne može drukčije suditi, nego li stvar jest, osim u slučaju neznanja ili zabune, koje se bez ikakve sumnje ne zahtijevaju za slobodu: gdje je, pitam, sloboda volje?«*

Kako već sam svetac kaže, ova poteškoća pretpostavlja troje. Prvo, da volja ima slobodu birati između raznih čina, ili između čina i propuštanja ili prihvaćanja i otklanjanja, jer ovo spada na sam pojam slobode izbora ili slobode u strogom smislu. Drugo, da volja ne može htjeti nego ono, što razum svojim posljednjim praktičnim sudom određuje. Treće, da je razum u svome činu, pa i u posljednjem praktičnom sudu, neslobodan, nego da je samo volja slobodna.

Glede prvoga i trećega postojala je i postoji sve od Bellarminovih vremena suglasnost između kršćanskih filozofa. Glede druge pako teze, dosljedno i glede rješenja čitave poteškoće, imao je Sv. Bellarmino mnogo protivnika od početka do danas, pače i među svojom redovničkom braćom. Tako J. Fröbes[14] postavlja dvije teze, u kojima zabacuje nauku Bellarminovu i nekih drugih glasovitih filozofa i bogoslova, koji su se u tom pitanju s Bellarminom slagali kaošto Iohannes a S. Thoma i Gregorius de Valentia. Čitava je ova poteškoća posve filozofskog značaja pa je i naš svetac samo filozofskim sredstvima rješava. Slijedimo ga korak po korak, da upoznamo njegovo pravo mišljenje.

Svoju tezu, d a[15] »i z b o r v o l j e o v i s i n u ž n o o p o s l j e d n j e m s u d u p r a k t i č n o g r a z u m a »t a k o d o k a z u j e i z n a r a v i v o l j e :

*»Volja ne može ništa htjeti bez prethodnoga suda razuma; ako je dakle sud neodređen, biti će i ona neodređena; ako li je sud određen, bit će i ona određena. Ali posljednji praktični sud je posve određen, jer onda kaže razum, da treba, uzevši sve u obzir, ovo sada učiniti. Dakle će volja nužno izabrati ono, što je posljednji praktični sud odredio, da se ima izabrati.«*

Da volja ne može ništa htjeti bez prethodnoga suda razuma, zato navodi č e t i r i r a z l o g a. P r v i je taj, jer »nitko ne može ljubiti ono, što mu je nepoznato; ne može dakle biti nikakav izbor bez prethodnoga čina razuma«. D r u g i je razlog, što »predmet je volje dobro, za koje se zamjećuje i sudi da je shodno; ako bi dakle volja nešto htjela bez prethodnoga spoznanja i suda, činila bi to bez predmeta, što je nemoguće«. T r e ć i je razlog ovaj: »Štogod čovjek radi, radi poradi neke svrhe; zato nije moguće, da bi nešto odabrao, ako mu razum ne kaže, da je

[14] Psychologia rationalis, , II. thesis 18 et 19.
[15] De gratia et libero arbitrio, l. III, c. 9, sexta propositio.

ono sredstvo, koje odgovara naumljenoj svrsi«. Napokon je četvrti razlog »iskustvo; jer svatko, ako ga pitamo, zašto nešto radi, odgovara, da zato, jer sudi, da tako treba raditi. Pa i onaj, koji je kazao, neka bude namjesto razloga volja, nije isključio sud od izbora, nego je sudio, da je za njega dobro, raditi protiv razuma«.

Da će biti i izbor određen, ako je sud određen, svetac ovako dokazuje:

*»Ako bi volja, kada je sud potpunoma određen, mogla nešto drugo izabrati ili ono ne izabrati, neće se moći označiti nikakav razlog, zašto je volja odabrala ono, što nije bilo sudom određeno, ili zašto nije odabrala ono, što je već bilo sudom određeno; i tako će biti izbor bez suda i čin bez predmeta, što je nemoguće, kako smo već prije dokazali.«*

Onda si svetac stavlja dva prigovora, da ih odmah riješi, dok će drugi kasnije doći na red.

*Prvi prigovor: »Kazati ćeš, da onaj, koji će odabrati nešto protiv toga, što je određeno posljednjim praktičnim sudom, može označiti kao razlog svoga izbora to, da je htio pokazati svoju slobodu. Odgovaram: U ovom slučaju bio bi posljednji praktični sud ovaj, da je za me sada, uzev sve u obzir, dobro, raditi protiv razuma, da pokažem slobodu. Pa tako neće biti istina, da se može označiti razlog, zašto je netko radio protiv posljednjega praktičnoga suda; isto tako neće biti istina, da može netko raditi protiv posljednjega suda razuma.«*

*Drugi prigovor: »Kazat ćeš, da glede sredstava, koja služe svrsi, nikad nema sud tako na jedno određen, da ne bi ujedno postojao i drugi sud, da naime ima i drugih sredstava za onu svrhu korisnih. Odgovaram, da posljednji sud ne može postojati zajedno s drugim sličnim sudom, jer bi bili protuslovni sudovi. Posljednji sud ne niječe, da ima i drugih sredstava korisnih za onu istu svrhu, nego kaže, da se, ako se sve uzme u obzir, ovdje i sada, ovo jedno mora prihvatiti kao najkorisnije i zato apsolutno i naprosto bolje od svakoga drugoga sredstva. Ako bi dakle volja onda izabrala koje drugo sredstvo, imala bi razlog, zašto bi odabrala takvo sredstvo, naime zato, jer je korisno; ali ne bi imala nikakava razloga, zašto bi propustila ono drugo, što je bilo priznato ovdje i sada naprosto kao bolje. Sada naime nema nego samo jedan posljednji sud, niti može imati, jer bi bilo protuslovlje kazati, da je ovo, ako se sve uzme u obzir, bolje, i da nije bolje, ako se sve uzme u obzir.«*

Ova je poteškoća od osobite važnosti za razumijevanje nauke Sv. Bellarmina, jer jasno vidimo, kako on shvaća »posljednji praktični sud« i kako se ovaj odnosi prema izboru. Prema našemu svecu »posljednji praktični sud« odgovor je na pitanje: »Što je u ovim mojim okolnostima, ako sve pomno promotrim najbolje, ovo ili ono učiniti ili se uopće suzdržati od svakoga čina?« Sv. Bellarmino misli, da ovo pitanje nužno stavljamo prije svakoga izbora, i da volja ne može birati prije nego ima odgovor. A onda volja neminovno prihvaća ono, što onaj odgovor označuje kao najbolje u ovim određenim okolnostima, pa ipak slobodnim činom.



Lako razumijemo, kako može sam Bellarmino smatrati veoma tamnim ovo pitanje (quaestio obscurissima).

Da možemo lakše razumjeti rješevanje ove poteškoće kod našega sveca, poslužimo se načinom razgovora ili pitanja i odgovora. Mi pitamo, a svetac odgovara.

*Pitamo: Da li prije izbora nužno tražimo, što je najbolje u ovim našim određenim okolnostima? Čini nam se naime, da katkada tražimo samo, što je dobro, ili što nije zlo niti posve indiferentno. Pače katkada smo uvjereni, da u našim okolnostima ne možemo odrediti, što je naprosto bolje. Pa ipak i u takvom slučaju čestoputa biramo. Možda ne bismo smjeli birati, dok nijesmo postigli moralnu sigurnost. Ali ovdje se ne radi o dopuštenosti, nego o samoj mogućnosti izbora.*

*Odgovara svetac: Da bude neki izbor uopće moguć, moramo imati ne samo razlog, zašto ovo prihvaćamo, nego i razlog, zašto drugo ne prihvaćamo ili otklanjamo. A sud, kojim se ovaj razlog označuje, zove se u mojoj terminologiji »posljednji praktični sud«. To je odgovor na pitanje, koje nužno stavljamo kod svakoga biranja: Bi li ovo ili ono? Zašto ovo, a ne ono? Bi li ovdje i sada ili ondje i onda? Zašto sada i ovdje, a ne onda i ondje? Ovaj odgovor može biti neistinit, jer se može desiti, da ne odgovara stvari, ali barem moramo imati odgovor.*

*Pitamo dalje: Da li ne možemo izabrati i ono, što mi jasno spoznajemo kao manje ili barem ne kao veće dobro?*

*Odgovor[16]: »Manje dobro može se i bez zablude izabrati, apsolutno govoreći, ako u pojedinom slučaju poradi neke okolnosti razum sudi, da je ono u ovo vrijeme najbolje.... Ako je oboje dobro jednako, možemo ipak jedno izabrati bilo zato, jer nas radi neke okolnosti sklonost na to potiče, bilo zato, jer se volja dade od jednoga potaknuti, da se stvar jednom svrši. Onda će se stvoriti posljednji sud, i slijedit će izbor.«*

*Pitamo opet: Ako volja ne može a da ne prihvati ono, što posljednji praktični sud određuje, kako možemo kazati, da volja izabire?*

*Odgovor[17]: »Riječ izbor ne znači baš onaj čin volje, koji slijedi iza posljednjega suda, nego onaj čin zajedno sa zaključkom samoga posljednjega suda. Zato naime kaže Aristotel (Ethic. 3, 3), da je izbor promišljeno htijenje; i opet (Ethic. 6, 2), da je razumsko htijenje, ili razum, koji hoće. A drugdje (Ethic. 7, 3) veli, da je izbor kaošto zaključak praktičnog silogizma, jer se naime uzima kao jedno te isto zaključak posljednjeg praktičnog suda i čin volje, koji odanle nužno slijedi. I Sv. Grgur Nišanin (De philos. 5, 4) piše, da je izbor nešto sastavljeno iz promišljanja i htijenja. Napokon Sv. Toma (S. theol. 1 - 2. q. 13. art. 1) doduše kaže, da je izbor čin volje, ali da uključuje i čin razuma. Tako je dakle izbor uistinu između mnogih čina, jer u sebi sadržaje oba čina, naime posljednjeg suda razuma i prihvaćanja volje, pa je stoga naprosto u našoj vlasti i apsolutno i u pravom smislu slobodan.«*

*Opet pitamo: Ako nije niti čin suđenja slobodan, jer razum nije slobodan u svojim činima, a volja nužno slijedi neki određeni čin razuma,*

[16] De gratia et libero arb. l. III. c. 9. oct. arg. ad 1. et 2. confirm.
[17] De gratia et libero arb. l. III, c. 9.

*naime posljednji praktični sud, te ne može uskratiti svoj pristanak uz onaj sud, koji se onda čin može propustiti ili nepropustiti, bez čega nema slobode? Ili zar ima?*

*Odgovara svetac, da*[18] *»za pojam i za bit slobode uopće ili kao takve... dovoljno je, ako netko ima mogućnost izbora između raznih stvari, ter bira s potpunim i savršenim sudom razuma.« Ovaj izbor ili bolje mogućnost izbora postoji prije posljednjeg praktičnog suda, a ne poslije.*[19] *»Slobodna volja ima katkada kao predmet nešto, u čemu se ujedno ukazuje dobro i zlo, i zato može onaj predmet prihvatiti poradi njegove dobrote, ili otkloniti poradi njegove zloće... Ali posljednjim sudom prikazuje se predmet samo pod jednim vidikom, i zato nema više izbora.« Napokon*[20] *»čovjek sam voljom svojom želi spoznati istinu, i zato se sam potiče na upotrebljavanje razuma... Razum nije nagnuće ili poticaj, nego primanje i shvaćanje; a volja je po svojoj naravi nagnuće i poticaj ne samo sebe same, nego čitave osobe.«*

Ove posljednje riječi Bellarminove zaslužuju našu najveću pažnju. One nas upućuju, gdje imademo tražiti izvor najvećih poteškoća u problemu slobode. Naime odviše često mi zaboravljamo, da je jedan te isti, koji misli i koji hoće. Mi govorimo, kao da su razum i volja dvije osobe, a ne dvije akcidentalne sposobnosti jedne te iste osobe, koja se njima služi za svoje dobro i za svoju svrhu. Po sebi se razumije, da takva kriva pretpostavka mora smetati jasnoći i harmoniji nauke.

Nikada ne valja smetnuti s uma, da je ljudska osoba nešto jedinstveno uza svu veliku raznolikost svojih dijelova i svojih sposobnosti. Zato možemo u svemu opažati divnu teleologiju. A može se i to dogoditi, da ne vidimo, kako se mogu različiti elementi složiti u jednu cjelinu. Nećemo se tomu čuditi, ako pomislimo, da je ljudska narav djelo božanske mudrosti, koja ima kod stvaranja slobodnih bića najuzvišeniju svrhu.

## IV. Zašto nam je Stvoritelj dao slobodnu volju?

Sv. Bellarmino odgovara na ovo pitanje,[21] da nam je Bog dao slobodnu volju, slično kaošto i anđelima, na svoju veliku slavu, premda bez slobode ne bi bilo grijeha. Sedam razloga navodi, da dokaže svoje uvjerenje.

Prvi je razlog taj, jer je time Bog pokazao svoju svemogućnost i premudrost.

*»Zar se ne sjaje u divnom svijetlu božanska slava, ako pomislimo, da i anđeli i ljudi mogu raditi, što im drago, pa da ipak ne mogu poremetiti red providnosti Božje, koji je od vijeka određen, te bi se ikada dogodilo, što Bog apsolutno neće, ili da se ne bi dogodilo, što apsolutno hoće? Slično bi bilo,*

[18] De gratia et libero arb. l. III. c. 17.
[19] « « « l. III. c. 9.
[20] « « « l. III. c. 10.



*kad bi neko bezbrojne ptičice pustio, da mogu slobodno odletjeti, pa bi ipak mogao nevjerojatnom spretnošću učiniti, da bi sve letjele tamo, kamo on hoće.«*

Drugi je razlog, što se tako pokazuje najjasnije pravda Božja. Bog je stvorio anđele i ljude tako te mogu činiti dobro i zlo, a on bez ikakva obzira dobre nagrađuje, i zle kažnjava.

Treći je razlog, što se tako pokazuje dobrota Božja. Divno se naime dobrota Božja vidi u tom, što nam je htio ne samo udijeliti vječnu slavu, nego što je uz to htio, da je stečemo vlastitim zaslugama, dakle na najčasniji način, kojega je sposobno biće, koje nije Bog.

Četvrti je razlog taj, da se pokaže neizmjerna veličina i neiscrpivost bogastva Božjega.

*»Kad bi Bog imao samo neku određenu, ograničenu mjeru, dobara, kojima bi mogao nagraditi svoje štovatelje, ne bi bio dopustio anđelima i ljudima slobodne volje, kojom mogu svoje zasluge umnožiti, koliko hoće. Ali budući da je bogatstvo Božje neizmjerno te nema nikakve pogibli, da bi se iscrplo, zato je dao i anđelima i ljudima sposobnost, kojom mogu umnožiti svoje zasluge, koliko im drago.«*

Peti razlog, da se jasno vidi, kako Bog ne treba nikoga, niti naših dobara.

*»Ljudi, koji nužno trebaju tuđe pomoći, te ne mogu sebe ili svoje blago obraniti bez pomoći mnogih drugih, željeli bi svakako, i kad bi mogli, učinili bi, da njihove sluge ili vojnici ne bi mogli od njih otpasti, i zato ih obvezuju obećanjima, ugovorima, prisegama i navezuju na se, koliko mogu. A Bog je dragovoljno da slobodu svojim slugama, jer ničije službe ne treba; mogu ostati vjerni njegovoj službi ili mu otkazati poslušnost, kako im drago.«*

*»Šesti razlog proizlazi iz prijašnjega i pokazuje neizmjernu ljubav Boga prema njegovim stvorovima. Budući naime da Bog ne treba ljudi, pa i kad bi trebao, ne bi se mogao puno u njih uzdati, jer poradi svoje slobode tako lako ostavljaju svoga Stvoritelja, činilo se pravedno, da se Bog ne bi toliko brinuo za ljude. Pa ipak poradi prevelike ljubavi svoje, ne brine se za njih manje, nego kad bez njih ne bi mogao sačuvati svoju slavu i svoj život. Tà, što si možemo misliti veće, nego da je Bog, koji naših dobara ne treba, htio poradi ljudi postati čovjekom i umrijeti.«*

*»Sedmi je bio razlog, što je to zahtijevalo, kako se čini, savršenstvo i ljepota vasione. Budući naime da ima nešto, što upliviše, a samo ne prima nikakva upliva, kaošto Bog; nešto, što prima upliv, a samo ne upliviše, kaošto nerazumna narav; dolikovalo se, da ima nešto, što prima upliv, pa i samo upliviše. A takva je stvorena razumna narav, koja ima slobodnu volju, kaošto je u anđela i u ljudi.«*

## V. Ali zašto Bog nije utvrdio slobodnu volju tako te bi bila slobodna, pa ipak ne bi mogla griješiti? Zar Bog želi grijeh?

Na ovo pitanje odgovara Sv. Bellarmino[22] sa Sv. Augustinom (De bono perseverantiae 2, 10; De civitate Dei 22. c. ult.): »Bog je htio najprije pokazati, što može slobodna volja, onda, što može dar njegove milosti i njegov pravedni sud«.

Na prigovor, da je slobodna volja, kako se čini, nešto zlo, budući da je ona jedini izvor nepravde protiv Boga i bezbrojnih zala, koja su poplavila ljudski rod, lako je odgovoriti. Nije zato čovjek dobio slobodnu volju, da može griješiti, nego da se može grijeha dragovoljno čuvati i tako zaslužiti kod Boga hvalu i čast. Osim toga (kako Eusebije pravo veli (De praeparatione evangelica 6, 5) Bog nije dao čovjeku samo slobodu, nego je u njegovoj duši zapalio i svijetlo razuma, dao mu je i savijest, koja ga uvijek opominje, neka se drži pravoga puta; potakao ga je na krepost obećanjem nagradâ, pobudio u njemu strah od opačina prijeteći se kaznama«.

Ovo je nauka Sv. Bellarmina o slobodi naše volje, dostojna jednog sveca i crkvenog učitelja.

**Franjo Sal. Šanc D. I.**

[22] De gratia et libero arb. l. III. c. 18. in fine.




## »BOLJŠEVIČKA STVARNOST«.

### I.

Na prvi se pogled čini na izvan kao da bi za razvoj boljševičke politike u njenim raznim granama i praktičnim aplikacijama bilo više mjerodavnih faktora. Razlog je tomu što se na izvan doista pokazuje jedna političko-upravna struktura kao u svim drugim modernim državama. No dok toj strukturi u drugim državama odgovara stvarna raznolikost i ne rijetka čak i neshvatljiva suprotnost ideologije, dotle je sve to u Rusiji samo plašt, pod kojim se krije jedna jedina posve jedinstvena stvarnost: *program komunističke stranke.*

Dobar uvid u prilike daje nam već često spomenuta »čistka« ili čišćenje stranke.[1] To je jedna od onih ruskih činjenica, koje mnogima imponiraju. »Čistka« ne sastoji se samo u tom da se neposlušni ili nerevni članovi isključe iz stranke. Ona uključuje već i jedan rok prije stupanja u stranku — takozvanu kandidaturu. Samo teško i sporo se napreduje. Psihološki je to dakako od velike vrijednosti. Diktatura je već učvršćena, tko joj se protivi taj je izložen svima i svemu. Ništa nije naravnije nego da svaki nastoji da i sam postane članom komunističke stranke, jer je to nuždan preduvjet za čovjeka uplivnog položaja. A jer je primanje u stranku skopčano sa velikim poteškoćama, to se kandidati natječu u okrutnim djelima. Tako se ne samo čuva komunistička ideja čista od svakog utjecaja neprijatelja, nego se ona ujedno svom silom propagira.

[1] Više je o tom pisao Seibert: »Das rote Russland«, München 1931.



Iz toga se razumije *boljševička konsekvencija.* Svaka polovičnost škodila je kandidatima, — onemogućila im je ulaz u stranku. Nje su se morali sasma odučiti. I tako je došlo do one čvrste discipline, koja dandanas vlada u boljševičkoj komunističkoj stranci. Prvi počeci ove discipline vezani su uz prvu pobjedu boljševičke stranke još u starom carstvu, ali se ona sve jasnije pokazala pod Lenjinom onda, kad se ovaj dočepao vlasti i uredio svoj boljševički upravni aparat na osnovu neograničenog nasilja. Pod Staljinom je sovjetska disciplina po svoj prilici postigla svoj vrhunac.[2]

Kako izgleda nutarnja organizacija stranke?

Po čitavoj Uniji, u svakom znamenitijem mjestu, osobito po svim poduzećima i radničkim organizacijama nalaze se izvjesna komunistička zvanja ili udruženja. Ona nemaju privatnog značenja, nego se nalaze u službi samog režima, kojeg naredbe najvjernije i najrevnije urgiraju i provode. I odgovornost ih veže uz službeno činovništvo, štoviše ona sačinjavaju dio državne službe. Više takovih zvanja stvaraju jedan okrug ili srez sa posebnim tajnikom na čelu. Ovi su podvrgnuti Centralnom odboru, u kojeg se rukama stvarno nalazi sva vlast. Članovi tog odbora biraju se na velikom stranačkom kongresu, koji se po današnjim pravilima saziva svake druge godine. Nešto nestalnije naravi jest Kontrolna Komisija, kojoj bi trebalo pripasti pravo nadziranja rada Centralnog Odbora. Praktično pak ona nema velikog značenja, jer je potpuno podlegla utjecaju generalnog tajnika.

Bilo bi zanimljivo pratiti još i druge upravne kanale sporednije važnosti na polju boljševičkog centralizma. Budući pak da za našu svrhu nisu od veće koristi, to ćemo ih ovdje ispustiti.

Možemo i obratnim putem uočiti strukturu boljševičkog komunizma i sinut će nam jedna nova svijetlost. Iz tog ćemo razumjeti mnoge događaje.

Predstavnik čitave stranke je konačno generalni tajnik Centralnog Odbora. To je danas željezni i okrutni *Staljin,* o čijoj ličnosti ovisi sva politika. Povijest boljševizma to potvrđuje: Dok je Lenjin morao da se bori sa dosta moćnom opozicijom bilo je samo krvave borbe i bezobzirnog klanja. U gospodarskom pogledu nije bilo napretka sve dotle, dok nisu bile ispisane znatne koncesije »kapitalističkom sektoru«.[3] Dok su se Trocki i Staljin borili za prvenstvo nije se također moglo računati sa poboljšanjem prilika. Tek kad je samovoljni Staljin pobjedio svog protivnika i sjeo na diktatorsku stolicu — a tim je *praktično* sva opozicija bila ugušena — nastalo je na polju gospodarstva jedno stanje, koje nedvolično svjedoči o ropstvu čitavog stanovništva i o apso-

[2] Ova konsekvencija boljševika zavela je čak i mnoge nekomunističke pisce, koji su radi nje počeli pjevati pohvalne pjesme boljševičkoj ideologiji. Tako je i 1927. u jednoj »kršćanskoj« nakladi tiskano skandalozno djelo W. Hammelratha: »Russland. Der Aufbruch eines Volkes.« (Würzburg), u kojem pisac u svojoj ideološkoj ograničenosti čeka spas od revolucijonarnih boljševika, jer bi inače čitav svijet bio fizički i moralno istrošen i nemoćan.

[3] Da je Lenjin htio svoju »Nep« uvesti kao stalan sistem, kako to M. Farbman (»Piatiletka«, Berlin 1931, str. 10) veli, bez sumnje je krivo, jer nikako nije u skladu s boljševičkom gospodarskom politikom.

lutnoj samovolji jednog jedinog zapovjednika. Njegove naredbe moraju se pod svaku cijenu izvršiti.

Svim drugim zvanjima pridolazi praktično samo karakter izvršnih organa.[4]

Baš ova okolnost, kako dobro primjećuje W. Gurian, što se naime sve zbiva pod pritiskom države, onemogućuje često ispravan sud o stvarnoj vrijednosti pojedinih gospodarskih uspjeha.[5] To je kao jedna atmosfera, koja u sebi nosi klicu prolaznog i trulog. Tako navodi i Fr. Muckermann u svojoj brošuri[6] jedan list — za kojeg autentičnost veli, da ima sve moguće garancije — u kojem se piše da jedna gomila naoružanih diktatora drži čitavu državu u ruci, i to oružjem i materijalnim ugnjetavanjem. Nitko se ne smije maknuti. Život svakog pojedinca leži u rukama G. P. U. »Ona ne samo zna što govoriš i misliš, nego i što jedeš... Ljudi su nezadovoljni, grde i psuju. A po novinama pišu da smo bogati, da ćemo skoro nadmašiti Ameriku... Tuku nas, ali nam zabranjuju da plačemo...«

Klasičan primjer o »slobodi« sovjetske štampe imamo u znamenitom listu »Moskauer Rundschau«, koji je 11. svibnja 1929. prvi put izašao. U prvom uvodnom članku uredništvo govori o svojoj svrsi, koja bi težila za što »objektivnijim prikazom« boljševičkih prilika. Ali ta objektivnost ipak nije shvaćena u strogom smislu, jer bi u tom slučaju prvi broj lista bio ujedno i zadnji. Stoga se kaže dalje: Iako naš list ne zastupa nikakve stranačke interese, *ipak se ne može odreći svake političke svrhe!* A ta svrha jest, da prikažemo *»boljševičku stvarnost«*.

Broj komunista pri tom nije velik. »Izabranih« članova komunističke stranke — a to su svi upisani članovi — ima razmjerno malo. Ruski narod broji oko 156 milijuna duša. A po službenim statistikama i zvaničnim izvještajima je broj upisanih komunista i kandidata (ne računajući crvenu vojsku) 1928. iznosio 1,360.469.[7] No i ako se još doda crvena vojska, koje je ukupni broj 1929. iznosio 83.000,[8] onda još uvijek stojimo pred takoreći neznatnim brojem. Nešto kasnije — 1. travnja 1930. — je u čitavoj stranci bilo *svega* 1,852.090 članova i kandidata.[9]

Svijesno se ide za tim da se stvara *elita* komunista, kojoj je revolucija životni program. Ta ideja nije nova. Već je Lenjin 1903., kad je prvi put slavio svoju praktičnu pobjedu, izričito želio da se »boljševička stranka« organizira posve u tom duhu. Na toj bazi je Lenjinova stranka onda naglo napredovala, članovi su se morali u strogoj poslušnosti obvezati prema službenim predstavnicima stranke. Tako je došlo do one discipline, koja ne trpi nikakav prigovor. »...*Svrha se mora postići; to mora svaki član stranke da zna i toga se mora* uvijek držati... Ali o sredstvima se ne diskutira javno kao o drugim socijalističkim strankama, nego odluka o njima pada u malim krugovima. Javne diskusije, stvaranje frakcija u (samoj) stranci, načelno se protive lenjinističko-boljševičkom shvaćanju stranke, — i Lenjin ga se bezobzirno drži... On zna skoro uvijek da pobjedi u upravi stranke a od drugih zahtijeva poslušnost i disciplinu...*«[10]

[4] Više o tom može se naći u novom djelu Waldemara Guriana: »Der Bolschewismus«. Einführung in Geschichte und Lehre. Freiburg i. Br. 1931.

[5] W. Gurian: op. cit., str. 114.

[6] Friedr. Muckermann S. J.: »Der Bolschewismus droht«, Köln 1931, str. 15. - 16.

[7] Wald. Gurian: op. cit., str. 114.

[8] Vidi »Ost-Europa«, Berlin-Königsberg 1930, sv. 11 - 12.

[9] I. Iljin: »Welt vor dem Abgrund.« Politik, Wirtschaft und Kultur im kommunistischen Staaten. Nach authentischen Quellen. Berlin-Steglitz 1931, str. 54 - 55.



## II.

Htio bih ovdje barem ukratko odgovoriti na jedno pitanje, koje se čovjeku stalno nameće i koje glasi: Kako je mogao boljševizam, koji očito nogama gazi svu ljudsku slobodu i ljudsko dostojanstvo, da postane tako moćnim i silnim? Kako se do danas nije srušila njegova vlast u samoj Rusiji? Kako je mogao sve do danas kao opasan neprijatelj utjecati na gospodarske i političke prilike gotovo svih evropskih država?

Nemoguće je dati odgovor čisto načelne naravi. Jer boljševizam nije samo društveno-politička nauka sa suhim načelima, nego je živa praksa. I kao takav on ne stoji izoliran u svemiru, nego je opkoljen drugim državama, u kojima je stranačko trvenje na dnevnom redu, u kojima sami boljševici imaju mnogo prijatelja i propagatora. To nije samo da se usput spominje, nego je to zapravo stup, koji nosi boljševičku ideologiju i koji kao važan faktor dolazi u obzir pri praktičnim odlukama boljševičkih vođa.

I doista Rusija se ne boji inostranstva. Ona naprotiv sklapa ugovore sa najvećim kapitalističkim poduzećima, na osnovu kojih si osigurava veliku novčanu pomoć. O drugim prednostima ne treba ni govoriti, jer je svaki takav ugovor jedan kanal, kojim revolucijonarne ideje teku u svijet. Spominjem ovdje samo ugovor, kojim se Ford obvezao da za kratko vrijeme pripravi mnoštvo ruskih radnika za proizvodnju automobila. To je u svakom pogledu samo u korist boljševičke propagande. Svjetska gospodarska kriza raste, Rusija počinje prijetiti novim mjerama, počinje poplavljivati svjetska tržišta novim proizvodima. Ako na pr. tvornica automobila u Nižnom-Novgorodu, koja će biti najveća u cijeloj Evropi, počne raditi svom snagom, onda je izvan svake sumnje da ćemo imati posla *sa novim ruskim dumpingom*.[10']

I evo to je jedan od najvažnijih razloga, što boljševizam tako smjelo trijumfira: Inostranstvo se pokazuje zbog međusobne političke ljubomore prema njemu nemoćno i neodlučno, štoviše i ono samo ide boljševicima u susret raznim sredstvima, koja služe za što bolje učvršćivanje komunističke diktature.

Pa kako da nije još došlo do ustanka u samoj državi, do građanskog rata? Kako se to ogromno stanovništvo nije moglo organizirati ili barem dogovoriti i ustati proti relativno neznatnom broju samovoljnih tirana?

Prvi razlog je opet posve praktične naravi. Rusija je država džinovskih dimenzija, koje si mi jedva možemo predstaviti. Gradovi i kulturna središta takoreći ne dolaze u međusobni dodir tajnim putem. A oružje je sve u rukama boljševika. Stanovništvo je siromašno u svakom pogledu. Nadzor sa strane policije je tako strog, da je skoro nemoguće pomisliti da bi slijedila reakcija. Ni fizičkih ni moralnih sredstava nema.

[10] Wald. Gurian: op. cit., str. 53.

[10'] Međutim je zadnjih dana ta tvornica prema izvještaju same moskovske *Pravde* doživjela slom i obustavila produkciju. *Pravda* baca krivnju na dezorganizaciju, koja je vladala u vodstvu tvornice. (Nap. Ured.)

Sigurno je da se sama masa nikako ne slaže sa boljševičkom ideologijom. Pa ipak je i jedno načelno pitanje od odlučne važnosti za opstanak boljševizma. To je neprestano naglašavanje pravde, jednakosti, slobode — naglašavanje proletarijata kao nosioca vlasti i najvišeg socijalnog faktora. Čovjeku se predoče samo zemaljski ideali, koji su nekima draži od vrhunaravne faktičnosti zbog svoje pipljivosti. Ali to ipak ne znači odveć mnogo, jer se ljudi veoma brzo iznenade. Sva sreća i sve blagostanje, o kojima ljudi iz dana u dan sanjaju, ostaju prazna utopija. Dobrom se već nitko ne nada.

Ali narod, kojeg je psiha tužna i melankolična, već se dosta napatio u predratno vrijeme i naročito za vrijeme rata i revolucije. Boljševici su obećali jedan temeljni preokret u povijesti ruskog naroda, preokret u stoljećima neprestanog ropstva. Nije čudo, ako je tu barem jedan dio narodnih slojeva u prvo vrijeme simpatizirao sa boljševičkim rajem. Ovaj se promijenio dakako brzo u teški jaram, pod kojim jecaju sad milijuni nevinih i nemoćnih, ali ga se ne mogu riješiti.

Tako je diktatura *proletarijata* u stvari bila napuštena. Radilo se samo još o diktaturi komunističke stranke, dok je faktični proletarijat ostao na svom prijašnjem položaju.

Dobro primjećuje W. Gurian u svojoj kritici boljševizma:[11] Boljševizam je sav život upregnuo u svoja kola. Život biva sve nesnošljiviji ukoliko se sve više pokazuje da boljševičke formule ne odgovaraju stvarnosti, ukoliko se boljševizam sve više razvija iz utopije u *političko tiranstvo*. Barbar, koji vlada nad modernom tehnikom, — evo to je boljševički tip, kako u najboljem slučaju stvarno izgleda. Zanima ga jedino tehnika i gospodarstvo. Sve drugo otpada. Na masu, koja još ne poznaje modernu civilizaciju i koju valja k ovoj privesti, i koje se država tek mora industrijalizirati, nadalje koje je kulturna i životna visina veoma niska, — na takovu masu može boljševički uzgoj da djeluje kao napredak. Ali to će jednom prestati. Izbit će na površinu *duševna kriza boljševizma*.

## III.

Danas se po mnogim krugovima govori samo o uspjehu i neuspjehu »pjatiljetke«, o kapitulaciji boljševičkih gospodarskih političara i o prenapetosti njihova gospodarskog programa kao odlučnom mjerilu boljševičke životne sposobnosti. Pogibeljno je stvarati jedan takav sud na osnovu trenutnih praktičnih uspjeha ili neuspjeha. Jer ovdje se ne radi o psihološkim, subjektivnim razlozima za razumijevanje jednog stvarnog stanja. Boljševička životna sposobnost je stvar čisto objektivnog karaktera, koju valja promatrati u čisto *objektivnom* sadržaju i njenom čisto *objektivnom odnošaju* prema ljudskoj naravi kao takovoj.

Pjatiljetka je u čisto ekonomskom smislu sa moralne strane indiferentna. Svoju specifikaciju dobiva na osnovu načelnog sistema, u kojeg se službi nalazi, i od samih sredstava, kojima se služi.

Ali boljševizam nije samo ekonomski sistem. To je jasno već iz toga, što je bilo boljševizma prije nego što je današnji gospodarski program u svojoj ekonomsko-načelnoj strani bio potpuno izrađen.. Od uvijek je dakako nijekanje privatnog vlasništva spadalo među najbitnije točke boljševizma, ali to

[11] W. Gurian: op. cit., str. 195 - 96.



ipak više kao izliv materijalističkog naziranja na svijet. A dnašnji program u svojim metodičkim principima u prvom redu je dijete velike revolucije, kada je u svojim generalnim linijama izbio na površinu. Što je pak boljševizam od uvijek, od svog prvog postanka tražio, to je bio temeljni odgovor na problem svega čovječanstva: Čemu živimo? Kako valja raditi da *dobro* živimo? Boljševizam je htio da riješi svjetske zagonetke, a ekonomski program je samo sredstvo za to. Uskoro se dakako pokazalo da je to sredstvo ujedno postalo i ciljem boljševizma. Ex absurdo sequitur quodlibet! Ovaj se aksiom morao i ovdje obistiniti. Gdje su *Marx* i *Engels* svojim revolucijonarnim idejama materijalističkim pragmatizmom tražili zadnji odgovor na svoja pitanja, tamo je i *Lenjin* kao vjeran sljedbenik svog njemačkog učitelja tražio svoje zadnje utočište. Samo je Lenjin bio još nešto konsekventniji: on je otvoreno i u svojoj strogosti proklamirao ateistički materijalizam držanom »vjerom«. Time se bio odrekao svega vrhunaravnog, svega duhovnoga! Čitava stvarnost, koja mu je po tom još preostala bila je ova jadna zemlja sa svojim nepregledno šarenim problemima i brigama. Lenjin ih je htio srediti. Je li mu to i uspjelo? Hoće li to Staljinu uspjeti? Hoće li to uopće boljševizmu ikad uspjeti, kad je zadržao samo polovicu — ili točnije — samo sjenu objektivne stvarnosti? Stvarnost se može nijekati, ali se ona ne da uništiti!

Sa čisto ekonomskog stanovišta možemo danas samo reći, da je ovakav program, kakav je, proponiran »pjatiljetkom«, na *ovakav način* proveden, skroz neopravdan. Zar ne više? Ne znam. Po svemu se čini da se protivi općem dobru. Ali ne možemo reći da je program sam po sebi apsurdan. — Aristotel se jednom usudio reći da je nemoguća država bez robova, jer je po ondašnjim prilikama bilo gotovo nemoguće predstaviti si državno uređenje bez robova. Danas moramo ustanoviti činjenicu da se veliki poganski filosof prenaglio u svom sudu. Mi ćemo biti oprezniji.

Drukčija je slika, ako se uzmu u obzir sva konkretna sredstva, kojima se nasilno hoće provesti industrijalizacija. Nestašica najpotrebnijih predmeta, veliko siromaštvo i duševna bijeda kuju ruskom narodu ropstvo, kakovo si u dvadesetom vijeku zamisliti ne možemo. Samo očevici znaju o tom vjerno pripovijedati.

## IV.

Zanimljiv je dnevnik jedne mlade ruske spisateljice, koja je vjerno zabilježilla svoje doživljaje za vrijeme velike ruske revolucije. Od velike je važnosti za praksu i za konkretne prilike »Čeke«.[12] Ja ću navesti neka mjesta u slobodnom prijevodu, jer kako je i kasnije iskustvo potvrdilo, nije se od onih najkrvavijih dana u povijesti ruskog naroda do danas ništa bitnog promijenilo u programu Čeke.

Mnoge ugledne dame udaju se za boljševičke komisare... Neke se udaju »dobrovoljno«, da izmaknu gladi i bijedi, kojima bi inače nemilosrdno bile izložene, druge da se spase od streljanja, ili da spase svoje rođake...[13]

[12] Alexandra Rachmanowa: »Studenten, Liebe, Tscheka und Tod«. Salzburg 1931. — Ona je taj dnevnik predala jednom dobro poznatom njemačkom zarobljeniku, koji se vratio u svoju domovinu.

[13] Ibid. str. 285 - 86.

Noćas je stao jedan auto pred našom kućom. Nismo spavali... Došli su čekisti i pretresali su našu kuću. Kad su svršili, naložili su ocu da pođe s njima. Mati mu je dala još komad crnog kruha, jer više nije bilo u kući. »Bog će vas sačuvati« rekao je kad su ga odveli...[14]

Otac je opet kod kuće. Ali on nije više čovjek, on je samo još sjena. Ne govori ni riječi...[15]

Danas je otac prvi put progovorio i spomenuo nešto o svom doživljaju. Rekao je: Bolje bi bilo, da su me one noći ustrijelili...[16]

Sad je otac najzad pričao što se one strašne noći sve dogodilo. Streljali su neprestano... Ali prije toga mučili su sirote ljude na najgrozniji način...[17] — Zanimljivo i instruktivno je kako se riješio tamnice. Jedna prijašnja prijateljica spisateljke bila je čekista, u muškom odijelu, sa brkovima i t. d., i imade velik utjecaj. Pa kako su ljude bez razloga pohvatali i osudili prema trenutnom ličnom raspoloženju, tako su ih i bez ičega mogli osloboditi. To se i ovdje zbilo baš u trenutku, kad je otac spisateljke trebao umrijeti.

Mislim da u čitavoj povijesti još nije bilo i da neće ni biti toga što boljševici nazivlju »crvenim terorom«. Pri tom se boljševici ne stide ubica nevinih ljudi, nego se njima diče. Bože moj, zar nema spasa iz ovog pakla?[18]

Jedan strašan prizor pričao mi je student Krassovski. Prije jedne nedjelje zatvorili su njegova oca. Svake je noći stoga izašao u gradsku šumu, da bi među lješinama, koje se tamo iznesu, našao lješinu svog oca. Noćas je našao oca. Ali kakva sreća! Ustanovio je, da je otac bio samo potpuno onesviješten. Iako teško ranjen, ipak se još mogao dobrom nadati. Odnio ga je u jednu šumsku kolibu, gdje će ga liječiti.

Čekiste su sad već odviše lijeni da sami kopaju grobove. Oni dovedu delinkvente iz grada u šumu, sile ih da sami kopaju, pak ih stave na rub dugačkog groba i ustrijele ih. Tko ne upadne odmah, tog ubace; onda nasipaju malo zemlje na njega i idu u grad po nove žrtve. Oni, koji su samo teško ranjeni izvuku se ponekad iz groba, ali se ne mogu odvući, jer ih čekisti, koji dolaze sa novim transportom konačno ubiju. Sve se to čini nevjerojatno; ne može se vjerovati. Ali je ipak istina! Istina je!!! Zar su ti komunisti još ljudi? Ne, ne, ni životinje nisu! Bila bi nečuvena uvreda za najkrvoločniju, najlukaviju i najstrašljiviju životinju, da se usporedi s jednim komunistom...[19]

Marusja Bjeljajeva je mrtva. Sirota proleterka! Ruka proletarijata ubila je njenog muža, a sad i nju samu. Uopće se sad sve više čuje, da »čeka« počinje i radnike u četama strijeljati...[20]

Opet naglašujem da su svi ovi dokumenti iz 1918. godine. Iz dana u dan zabilježene su razne grozote »čeke«, o kojima mi nemamo ni pojma i koje ne možemo ni vjerovati. Carstvo proletarijata! Ali nitko nije siguran da li će nakon pol sata još živjeti. Istina, sve se to dogodilo u prve dane boljševičke vlade, kad »buržoazija« još nije bila sva istisnuta i kad je još mogla biti opasna. Ali to ipak nisu bile samo privremeno nužne mjere, koje bi imale skoro prestati. Sve do danas uvijek se moralo računati sa grubim postupkama crvene

[14] Ibid. str. 287.
[15] Ibid. str. 291.
[16] Ibid. str. 292.
[17] Ibid. str. 295.
[18] Ibid. str. 299 - 300.
[19] Ibid. str. 302.
[20] Ibid. str. 307 - 8.



policije, koja bez sudske istrage i pravnog pretresanja može slobodno raspolagati sa svojim žrtvama. Po službenim izvještajima same »čeke« broj žrtava u toku njezinog desetgodišnjeg rada iznosio je *preko tri milijuna.*

Evo samo jedan primjer kasnijeg datuma, koji po mom znanju još nije nigdje objelodanjen, a koji sam lično saznao od jednog uglednog svjedoka. Radi se o jednom svećeniku, koji je sretno pobjegao i koji danas živi u Poljskoj. Posjetili su ga jednom čekisti i tražili su od njega ključeve za crkvu i sakristiju, jer bi tobože imali da pregledaju »jednu malenkost«. Ali sam svećenik nije smio da pođe s njima u crkvu. Sve se odigralo u najvećem redu, vratili su mu ključeve, štoviše još su se i uljudno zahvalili. No nakon par dana pojavili su se iznova i tvrdili su da u crkvi mora biti nešto sakriveno i da se tamo organizira jedna tajna urota proti boljševizmu. Ovom zgodom smio je i svećenik da ih otprati u crkvu. Otvorili su vrata, pak su direktno pošli prema oltaru pod kojim su odmah bez ikakve poteškoće našli jednu bombu. — Kao neprijatelj države morao je svećenik sad u tamnicu. Dobivao je »porcije« po boljševičkoj mjeri. Svake noći morao je pred sud, gdje su ga sa revolverima u ruci htjeli siliti na priznanje da je on sam nabavio tu bombu. Međutim on je bio spreman da umre za istinu. Srećom se među čekistima našao jedan od njegovih prijašnjih župljana i tako mu je poslije deset dana uspjelo da se riješi tamnice. No kako je sad izgledao? Bio je sasma sijed i iznakažen, tako da ga ni njegovi najbliži nijesu mogli prepoznati.[21]

Nisam tim htio reći da strijeljanje i ubijanje neprestano teče u istom tempu. Htio sam samo da sa nekoliko vjerodostojnih i plastičnim primjera ilustriram samu stvarnost boljševičkog nasilnog programa. Danas možemo već smjelo reći da je ruski komunizam — kao na koncu svaki komunizam — sazidan na temelju terorističkog agitiranja. I teško je reći da će to jednom potpuno prestati. Još je teže ustvrditi da je to samo postulat današnjih stvarnih prilika, u kojima si boljševizam silom morao osvojiti prevlast.

Točnije se čini da je ta konsekventna politika i gruba praksa nuždan izliv komunističko-ateističkih načela. Ova naime uključuju nijekanje izvjesnih ljudskih prava, koja su nerješivo spojena sa ljudskom naravi. Tih se prava čovjek ne smije i ne može odreći. Jedino ga fizičko ugnjetavanje i moralno ubistvo mogu uništiti, ali svoju slobodu i svoje dostojanstvo žrtvovati ne može.

A *Lunačarsky* je priznao: »*Kršćani propovijedaju ljubav prema bližnjem i milosrđe,* što se protivi našim načelima.«[22]

*Dr. Vilim Keilbach.*

[21] Mnogo sličnih svjedočanstava može se naći kod Neusatz-Erka: »Ein deutscher Todesweg« Berlin 1930 i Cramer: »Das Notbuch der russischen Christenheit«[2], Berlin 1930.

[22] Jakob Nötges, S. J.: »Katholizismus nud Komunismus«, Köln 1931, str. 171.

# BILJEŠKE

## IZ DUHOVNE LIRIKE FRANCUSKE.

### PIERRE RONSARD.
**1525.—1585.**

Miljenik kraljeva i dvorski pjesnik. Bio je vrlo obrazovan, zanesen za sve umjetnosti. Učenik Grka, isprva napose Pindarov, poslije Anakreontov i Teokritov, ali i Talijana, napose Petrarkin. U svoje doba slavljen kao »kralj pjesnika«, poslije pomalo zaboravljan i napokon posve zaboravljen sve do romantika u 19. vijeku, koji mu oživješe slavu. Premda krcat poganstvom u formi, bio je ipak u dno duše vjerni i žarki katolik. Živo to ističu njegovi »les Discours«, kojima ustaje protiv lažireformatora.

U »Apostrophe a de Beze« kaže ovomu:

»*Ne propovijedaj više u Francuskoj oružanog evanđelja, Krista s pištoljima, posve crnog od dima, što nosi na glavi kacigu i u ruci široki nož, crven od ljudske krvi...* « U toj istoj pjesmi dovikuje Luteru, Kalvinu i sličnima:

»*Vi zovete bezbožnikom čovjeka, koji prezire vaše patvorine, iznakaživanja Crkve? Zovete bezbožnikom čovjeka, koji se gadi nad vama i vašim bludnjama kao nad paklenskom kugom, i nad vašim lijepim predikantima, što podmuklo i prepređeno obilaze varajući narod poput brašnom posutih lakrdijaša, što izvode lukavo na trgu svoje majstorije, i da im se po bijelom danu ne vide prijevare, duvaju u oči prah od smole. Vaš prah je vika, što je dižete iz svega grla protiv Pape razdirući mu sad tijaru i ogrtač, sad oproste, pisma i imutak, i što više vičete, to ste bolji ljudi...* «

U drugom »Discoursu«: »Opomene francuskomu puku«, napada uz drugo »reformatore« i radi izvrtanja nauke o Presv. Euharistiji:

»*One večeri, kad si dao, Isuse, družbi svoje tijelo, nitko te nije nožem silio da rečeš krivo, drugo od onoga, što si odlučio činiti. Ti si rekao jednostavno, čistom i bistrom riječi, uzevši kruh i vino: Ovo je tijelo moje, ovo je krv moja. Ne: ovo je znak moga tijela. Ipak ti ovi ministri, ovi skorašnji raspopice, odmetnici i vucibatine oprovrgavaju riječ, vele, da si sanjao, da nisi razumio besjeda, što si ih govorio...* «

Premda te duhovne pjesme ne zaostaju nimalo za drugom boljom Ronsardovom poezijom, one će današnjemu čitatelju manje ugađati radi svoga polemičnog i naučnoga tona. Ima ipak tu i tamo po koja drukčija. Od tih evo soneta, koji ide u posljednje verze pjesnikove.

**Što to, dušo moja, spavaš...**

(Ouoy, mon âme, dors-tu?)

Što to, dušo moja, spavaš ukočena?
*Trublja već zaječa, veži stvari svoje,*
*Kreči pustom stazom, što Spas našao jê,*
*Kad otkupi rod nam krv mu prolivena.*

*Ta je staza mučna, tijesno omeđena,*
*Malo njom ih ide, kupina se boje,*



*Čkalj bodljikav po njoj glave digao je,*
*Ipak srečan budi, s tla se ne daj njena.*

*Ne laćaj se pluga, ako te je volja*
*Da s oranjem potom staneš posred polja*
*I kaniš se češće natrag obzirati.*

*Ne počinjat, skrstit ruke obadvije*
*Bolje je neg plužit pa plug ostavljati:*
*Tko ostavlja poso, plaće vrijedan nije.*

### HONORAT DE RACAN.
**1589.—1670.**

Časnik, poslije vlastelin na selu, koji udobno živi u svojim dvorima u Touraini i zabavlja se praveći stihove. U pjesničkom je poslu učenik svoga prijatelja Malherba, obnovitelja forme u fracuskoj poeziji. Premda lakoumnik pisao je ipak i duhovne pjesme, među kojima se nađe uspjelih božićnih popijevaka i himana. Ovdje evo soneta, što ga je napisao u ranoj mladosti bivši pažem sobarom kod Henrika IV.

**Drvo križa.**

*Cedre nebu mio, štono zaboravu*
*Tvoj blaženi spomen ne će predan biti,*
*Prosti sudbi, koja drvo obori ti,*
*Jerbo ta ti sudba donese i slavu.*

*Onaj, što na tebi krv mu prolita je,*
*Milošću i pravdom jednakom se paše,*
*On podnosi nevin kaznu krivde naše*
*I, grijeh ništeć, nama opet život daje.*

*Radniče jedincat jedincatih djela,*
*Čija radnja svaka sama je divota,*
*Ljubav ti i moć su neizmjernost cijela.*

*Bože, kakvo čudo stvori ti dobrota:*
*Negda živo drvo smrću radi za nas,*
*Mrtvo drvo život rađa nama danas!*

### JACQUES DES BARREAUX.
**1599.—1673.**

Za to se ime već malo zna i u samoj Francuskoj. Gospodin, epikurovac, sastavljač ne odviše čednih popijevaka. Kao što su te posve zaboravljene, stigao bi taki zaborav i njega samoga, da nije ovoga duhovnog soneta, koji je Francuska »kralja sunca« znala naizust.

**Silni Bože, pravi sudovi su tvoji.**

(Grand Dieu, tes jugements sont remplis d'équité).

*Silni Bože, prâvi sudovi su tvoji,*
*Al ti vazda voliš opraštati nama;*
*Ipak ne ćeš s mene svalit krivda mojih,*
*Van da pravdu svoju udreš nepravdama.*

*Dà, grijeha mi, Bože, nitko nè izbroji,*
*Druge nije, već mi biraj muke namah;*
*Tvoja korist protiv moje sreće stoji,*
*Moju propast hoće tvoja blagost sama.*

*Vrši želju svoju, to je nà slavu ti,*
*I na same moje suze se razljuti,*
*Udri i žao mi za sramotu vrati.*

*Ginuć ja se klanjam svetom gnjevu ovom,*
*Al u koje mjesto da me grom ti shvati,*
*Što pokrito nije krvlju Isusovom?*

**Milan Pavelić D. I.**

## KNJIŽEVNOST

**H. Dieckmann, De revelatione christiana** (str. XXVI i 694), Herder-Freiburg 1930. Stoji 20 maraka, u platnu 22.

Ovo u svojoj vrsti klasično djelo zadnje je od mnogih radnja nezaboravnog i za modernu teologiju veoma zaslužnog o. Dieckmanna D. I. Nemila smrt pokosila ga, prije nego što je mogao završiti korekturu ovoga djela, koju su onda nastavila njegova braća po redu na teologiji u Valkenburgu.

Dieckmann se drži i u ovoj knjizi iste one metode, koja ga je vodila kod izrađivanja njegova klasičnog djela »De Ecclesia«, što je dobilo laskavo priznanje s najkompetentnijega mjesta u Crkvi katoličkoj. Pošto je u »Uvodu« temeljito raspravio teorijska i historijska pitanja o samoj »fundamentalci«, raspravlja u prvom traktatu svestrano, temeljito, pozitivno i polemički osvrćući se na razne moderne smjerove teoriju objave. Finale toga traktata je »assertio 8.«, u kojoj pokazuje, kako je jedino čudo dostatni i sigurni kriterij objave Božje. Na nj se organski i harmonijski nadovezuje drugi traktat, u kojem se opet temeljito raspravlja o Isusovoj mesijskoj i *božanskoj* svijesti, te se prema tome historijski, a ne auktoritativno dokazuje, da je Isus pravi i prirodni Sin Božji. Finale toga odsjeka kulminira u »assertio 19.«, koja dokazuje, kako je Isusovo uskrsnuće od mrtvih *osobiti* dokaz Njegovog božanskog poslanja.

Dieckmann je zaista pokazao i u ovom svojem djelu, da zna raditi samostalno; osobita mu je snaga u sabiranju, ocjenjivanju i iskorišćivanju pozitivnog historijskog materijala, pa to u današnje kritičko doba daje knjizi neobičnu vrijednost. Ugodno se čovjeka dojimlje i ona unkcija, kojom zna pisati o svojem predmetu (por. na pr. nn. 668. 669, gdje govori o Isusu kao utjelovljenoj Riječi Božjoj!), te knjiga djeluje nesamo na razum strogom znanstvenošću nego i na srce upravo izmeditiranim refleksijama. Pisana je vrlo jasno tako, da može još više služiti za privatni studij negoli za školu. Kao školskoj knjizi bi joj se po našem mnijenju s pravom prigovorila nepotrebna opširnost, koja gotovo ništa ne prepušta tumačenju i predavanju. Taj izvrstan priručnik svima preporučamo! *K. Grimm D. I.*



**Tony Severin S. I.: S. Jean Berchmans. Ses écrits. Spisi svetog Ivana Berchmansa.** Zbirka: Museum Lessianum, sekcija ascetična i mistična, br. 32. (XXIV + 380 str.), Louvain, 1931.

Ovi su spisi mladoga sveca dijelom pisma, što ih je kao učenik i đak pisao svojim rođacima i dobrotvorima; dijelom školske vježbe poput nekoliko pobožnih pjesmica i filozofijskih rasprava; a većim dijelom duhovni dnevnici i bilješke duhovnog sadržaja pa i izvaci iz ascetičnih knjiga i govora. Gotovo sve ovo smjeralo je ili na vlastitu duhovnu pobudu svečevu ili na to, da se osobito vrijeme odmora u društvu sa mladom redovničkom braćom sprovede na bogoljubni način uz ugodno pripovijedanje zanimljivih crtica iz života svetaca i ugodnika Božjih. Negdje se također spominju pobožni običaji mladih novaka i školastika te nam daju zaviriti u vanjski i nutarnji život tadašnjeg pomlatka Družbe Isusove. Crtice iz života svetaca i sluga Božjih nisu baš svuda dosta kritične, jer se većinom oslanjaju na sredovječne zbirke primjera i na premalo kritične autore poput Cezarija Heisterbachskoga.

Ipak nam ovi spisi izvrsno služe, da bolje upoznamo kristalnu bistrinu duše Berchmansove i divne ideale, za koje se taj anđeoski mladić oduševio. Gotovo sve spise i bilješke provejava nježna ljubav k Majci Božjoj i žarka težnja, da uz ostale vrline Marijine obrani osobito neoskvrnjeno Začeće njezino. Na str. 272. objelodanjuje se također latinski izvorni tekst onog zavjeta, kojim se Berchmans g. 1620. bijaše obvezao pred presvetim sakramentom, da će vazda braniti neoskvrnjeno Začeće Marijino, dok Crkva što drugo ne odredi.

Osobito je zanimljiv t. zv. *Louvainski* rukopis. To su pabirci iz pročitanih knjiga, gdje imamo 4 bilježnice. Od prve bilježnice ili izvadaka iz spisa Oca Alvareza de Paz preostaje samo još jedan list; u drugoj bilježnici svetac je sabrao na 8 listova razne pobudne crtice u čast presv. oltarskog sakramenta i bl. Djevice Marije. Treća bilježnica nosi natpis: Bilješke neke o Družbi (Isusovoj) i o osobama njezinim; a četvrta sastoji se iz pabiraka duhovnog štiva kod stola, t. j. iz talijanskog prijevoga poznate ascetične knjige Rodriguezove: Vježbaj se u kršćanskoj savršenosti«, koja je tada baš prvi put izašla bila. Istaknimo samo dvije crtice zabilježene u tom rukopisu. Na 8. mjestu (str. 101) Berchmans pripovijeda: »Kad se na saboru tridentskom drugi put raspravljalo o neoskvrnjenom Začeću bl. Djevice, O. Laynez reče, da će *u kratko* govoriti u prilog ovoj nauci, jer je trpio od groznice; pa je ipak kroz tri puna sata branio tu nauku, a na koncu živahnije nego na početku, i tako je potakao Oce sabora, te potvrdili dekret Siksta IV. o toj nauci.« — Pod brojed 90 (str. 116) svetac opširno na temelju raznih sv. Otaca i bogoslova dokazuje, da je bl. Djevica imala više milosti nego svi sveci i anđeli skupa.

Neki su spisi Berchmansovi već poznati i objelodanjeni u 4 dijelu životopisa, što ga je napisao nekadašnji poglavar našega sveca, Otac Cepari; n. pr. Duhovni govori na dan izleta u vinograd; nadalje *Dnevnik rimski*, gdje imamo dragocjenih duhovnih naputaka, što ih je svetac namijenio svom vlastitom napretku. U tom dnevniku nalaze se i razne molitve svečeve kao i 15 meditacija o raznim krepostima i lijep naputak, kako ćemo po drugom načinu moljenja sv. Ignacija slasno meditirati o pojedinim riječima pozdrava Gospina: Zdravo Marijo.

I t. zv. *poljski* rukopis, poklonjen Poljacima (str. 223 - 270), sastavljen je iz zbijenih duhovnih naputaka, što ih je Berchmans namijenio svojoj ne-

djeljnoj duhovnoj obnovi (rekolekciji), a često ga popunjuju bilješke t. zv. *rimskog* rukopisa (283 - 346). U posebnim dodacima (351 - 376) imamo zabilježene razne kreposne maksime svečeve i »Miscellanea« sličnog sadržaja te napokn katalog rimskog kolegija od g. 1619. do 1620.

Kako je gotovo sav ovaj spis jezgra ascetičnih načela ovog ljubeznog mlađanog sveca, osobito će on dobro doći duhovnom pomlatku svjetovnog i redovnoga klera i njihovim uzgojiteljima. Ali napuci svečevi, koji se većinom oslanjaju na definicije svetog Tome Akvinskoga, po svojoj jezgrovitosti preporučuju se i svakom drugom duhovnom pregaocu. *I. P. Bock D. I.*

**Villanova Gerster, P. Thomas, O. M. C.: »Familia veteris foederis«.** 8°. 263 str. 1931, Marietti-Torino. Cijena 8 lira.

Sve do danas nije bilo jedinstvenog udžbenika o židovskoj obitelji u staroztvjetnim vremenima. Pa ipak je ovo pitanje vanredno važno ne samo po znanstvenu egzegezu, nego i za najobičnije probleme, koji su nerazumljivi ako se ne poznaje domaći život izabranog naroda. Logičnom jasnošću prikazao je pisac ovdje čitav obiteljski život starih židova. Prvi dio knjige imade za predmet starozavjetnu obitelj u svom postanku i opstanku, sa svojim zakonima i običajima. Onda govori o svim predmetima obiteljske potrebe: o stanovima, o odijelu, o hrani i o raznima zanimanjima. Na koncu se prikazuju uzroci raspada obitelji, kao što su razne bolesti spomenute u samim svetim knjigama, pak je još govor o smrti i pokopu. Drugi dio posvećen je vjerskom životu obitelji — ili točnije — njezinom odnošaju prema Bogu u vjerskom i političkom pogledu sa svim odnosnim pitanjima. Zadnji dio obrađuje odnošaj izabranog naroda prema politeističkim narodima i svojim sugrađanima.

Sa formalne strane djelo je izvrsno. I u pogledu sadržaja mora se u glavnom reći, da je pisac doista stručnjačkom spremom obradio pojedina poglavlja. No ipak bih htio upozoriti na dvije stvari, koje će možda mnoge čitaoce smetati. Govoreći o poligamiji (str. 8 i slj.) pisac zastupa mišljenje — kako to iz čitavog konteksta slijedi — da monogamija nije apodiktički naložena naravnim zakonom, nego samo »quodammodo« ili »aliqualiter«. Smatram da se ovo stanovište danas već ne može zastupati, jer je brak i pod samim vidom naravnog prava contractus onerosus, koji nužno zahtjeva jednakost kontrahenata. Osim toga očekivalo bi se da je pisac prikazao ne samo *kakvi* su bili propisi za razvod braka (str. 22. i slj.), nego da nam je ujedno dao jedno pozitivno tumačenje, po kojem libellum repudii biva shvatljivo kao moralno opravdano. To je tim nužnije, jer je razvod braka sa stanovišta naravnog prava zabranjen, što je i Syillabus Pija XI. otvoreno potvrdio (cf. Denzinger-Bannwart: »Enchiridion Symbolorum«, Freiburg i. Br. 1928, n. 1767). Ta stvar spada doduše u etiku, ali bi se ovdje u interesu same stvari morala spomenuti. *Dr. Vilim Keilbach.*

**Mijo Lamot, Zabilješke iz moje pastirske službe.** Cijena 25 Dinara. Tisak grafičkog zavoda Ivan Rast, Kutina 1931.

Kad bih ja ukratko htio ocijeniti ovu Lamotovu knjigu, rekao bih, da je ona čitanka ili hrestomatija za Pastirsko bogoslovlje. A zna se, da se za čitanke uzimaju najbolje stvari. Uistinu, u Lamotovim Zabilješkama ima uprav klasičnih stvari. Tako su potresne opomene, što ih daje psovaču. Samo bi trebalo u napisu izostaviti riječi: Ex tribunali, a u samom tekstu stvar prikazati kao skromnu obuku uopće, a ne ovako direktno in tribunali. Još



ističem, kako su po mom mišljenju, oni razgovori »Sa posijela na selu« uprav uzorne pouke. Samo mi se ne sviđa na koncu svakoga razgovora onaj — dan prvi, dan drugi itd., jer je to nekako neukusna aluzija na one biblijske dane.

Imam i neke prigovore:

Pisac dobro govori o svećeničkom siromaštvu. Ali je, bez sumnje, jednostrano i nepotpuno, kad se kaže, da svećenička neimaština odbija mladež od toga svetog zvanja. Ne ću poricati, da prekaran položaj kojega staleža odbija prosječne ljude, da u nj ne stupaju. Ali, kad se radi naročito o svećeničkom staležu, treba spomenuti i druge još preče razloge, koji čine, da se mladi ljudi ne odazivlju Božjem pozivu. Ti su razlozi moralne naravi.

Isto je tako pretjerano i jednostrano ono raspravljanje o narodnim imenima. A čovjek utapljajući hvata se i slamke, tako si i pisac uhvatio za nikakov dokaz iznoseći one, recimo, Aleksandrove riječi: »Ili se odreci mojega imena, ili se odreci nevaljala života.« Natežući ovakove stvari došli bismo i do zaključka, da treba počekati sa svetim Krstom do smrtne ure. Cijelo to raspravljanje o narodnim imenima promašuje. Sigurno je, da sv. Crkva preporučuje sveta imena. Imena junakâ svrhunaravnoga života. A i sama se općenitost svete Crkve i na taj vanjski način jače ispoljuje. Što svaki narod tuđa imena preknaja po svome, ne smeta ništa. Onaj »Francisko« Iveković mjesto »Franjo« Iveković pokazuje neki filološki fanatizam.

Dalje pisac spravom ističe organiziranje. Samo mi se čini, da odviše ipak cijeni organiziranje. Ganas se u širokom svijetu uprav razgrađuju minuciozne organizacije, da se dođe do čovjeka, do njegove ličnosti, izvornosti.

Najzad mi je žao, što su u Zabilješkama osvanule i ove riječi (str. 212): »I kad sam se sjetio njemačkih svećenika, koje sam prije na putovanju susretao redovito u građanskome odijelu, meni se činilo, da je brižno umatanje talijanskoga svećenstva vanjski znak njihovoga odijeljenja od života i od naroda...« Nu njegovo (naime biskupa Jeglića) svećenstvo mi je imponovalo upravo onom nebrigom, kojom je bilo odjeveno.« Razumije se, da ovakove riječi ne spadaju u Čitanku Pastirskoga bogoslovlja, jer nijesu u skladu s nježnim Sentire cum Ecclesia.

Kad ne bi bilo ovih mojih prigovora, tad bi Lamotovo djelo bilo i u svoj svojoj cijelosti i u pojedinim pojedinostima uprav uzorno — prava Čitanka Pastirskoga bogoslovlja. **B. Strižić.**

**Lexikon der Pädagogik der Gegenwart, I. Abendgymnasium bis Kinderfreunde. — Savremena pedagogija.**

Velika je zasluga nakladnika Herdera, što je g. 1916. izdao Roloffov **»Lexikon der Pädagogik«.** Za nas je katolike bilo to djelo prava blagodat, jer je u njemu prikazano ogromno gradivo. I nekatolici su djelo cijenili, pa nije čudo, da se ono sasma raspačalo. Herder je želio, da Roloffova turi u svijet u novom izdanju. Tko da pripremi to izdanje, ako ne **Njemački zavod za znanstvenu pedagogiku,** koji je iza rata osnovan u Münsteru? Zavod je to preuzeo i povjerio Dru Josipu Spieleru. Članovi zavoda dadoše se s njim na posao. Suradnici su: Dr. L. Bopp, Dr. H. Brunengräber, Rr. F. Eggesdorfer, Dr M. Ettinger, Dr. J. Gottler, Dr. G. Gründwald, Dr. K. Haase, Dr. J. Mansbach, Dr. G. Raederscheidt, Dr. H. Schmidkunz, Dr. J. Schröteler, Dr. J. Steffes i A. Pfennings. Djelo je za vrijeme obrađivanja toliko naraslo, da

ga nijesu nazvali drugim izdanjem Roloffa leksikona, nego jednostavno **»Lexikon der Pädagogik der Gegenwart«.** Tko ima Roloffov leksikon, morat će si nabaviti i ovaj. Do sada je izašao **prvi svezak** sa 672 str. ili 1344 stupca, u kome je 368 raznovrsnih članaka **Abendgymnasium do Kinderfreunde.** Doskora će izaći i drugi svezak. Već je u prvom svezku sudjelovalo do 196 pisaca.

Djelo je ukupno prikazano u svijetlu **vječne filozofije — philosophia perennis** — kakova se nalazi kod novijeg tomizma, te prema načelima katoličke Crkve. Katolik i ne može drukčije suditi o vrijednosti raznih bioloških, psiholoških, socijoloških i filozofskih temelja pedagogije. U ovom je svesku govora o didaktici, moralu, vjeri, umjetnsti, gospodarstvu, svemu što ima odnošaja s pedaggogijom. Ima tu članaka o eksperimentalnoj psihologiji, antroposofičnoj pedagogiji, pedagoškim izložbama, ispitu sposobnosti, konfesionalnoj školi, zvanju, oblicima odgoja i izobrazbe, odnosu karitativne znanosti i pedagogije, odgoju karaktera, školskim reformama, odgoju u raznim državama, diferencijalnoj psihologiji, pedagoškoj diagnostici, eidetici, mjerenju umornosti, kazni kod odgoja, stručnim školama, o ženskom pokretu, pouci u tuđim jezicima, duševnim bolestima, grafologiji, o granicama odgoja i pedagogike, hipnozi, o izraelskoj pedagogici i biti izraelskog odgoja, mladenačkom pokretu, katoličkoj pedagogiji, o pokretu »Kinderfreunde« i t. d. Teško je sve nabrojiti.

Ovdje ne manjkaju ni kraći životopisi onih ljudi, koji su važni za suvremenu pedagogiju: W. Beckhausen, C. H. Becker, S. Behn, F. W. Behrend, K. A. Bergmann, P. Bergmann, H. Bergson, E. Bergheim, F. v. Bodelschuringh, O. Boelitz, L. Bopp, F. Brentano, G. Bude, Ch. B. Buhler, K. Buhler, P. Cauer, J. Cohn, J. Dewey, W. Dilthey, H. Drausfeld, T. Dreher, Dunin Borkowski, E. Dürr, F. Eggersdorfer, C. A. Eitz, M. Ettlinger, R. Eucken, A. Fischer, F. W. Foerster, M. Gatterer, H. Gauding, P. Gehhel, M. Geitsbeck, E. Gnauck-Kühne, J. Göttler, G. Grunwald, L. Gurlitt, P. Häberlin, L. Habrich, K. Hänisch, J. Heigenmooser, A. Heinen, W. H. Hellpach, P. Herber, A. Höfler, R. Hönigswald, W. James, R. Kabischl, W. Kahl, O. Karstädt, P. Kaestner, H. Kautz, S. Kawerau, P. W. Keppler, G. Kerschensteiner, K. Kesseler, E. Key. — Glede metode, kako su prikazane ove ličnosti, navesti ćemo životopis Ellene Key, te moderne revolucijonarke. Tu je 6 tačaka: 1. Životopis (r. 1849. u Švedskoj. 1880—1898. učiteljica na dječ. i djevoj. školi u Stockolnu. Umrla 1926.; 2. Spisi. Njezin duš. vođa je Spinoza; 3. Ideal njezine škole; 4. Key više pokazuje čuvstvo negoli logiku. Njezino temeljno načelo: Ne odgoj djeteta, nego odgoj učitelja pomoću samoodgoja; ne auktoritet, ni kazna, ni silenje, nego razvitak silâ u atmosferi slobode i ljubavi; ne kršćanski odgoj, nego etika osobnosti; ne razredne sobe, nego radione, vrtovi, igrališta; ne sistematska poduka, nego stvaranje prema slobodnom izboru. 5. Katolička pedagogija zabacuje Keâina naturalistička načela kao i njezino neprijateljsko držanje prema dogmama kršćanstva, njezino omalovaživanje auktoriteta i precijenjivanje pravâ djeteta. 6. Literatura o E. Key.

Zadnji je svjetski rat potresao kulturom i znanošću, pa je nekatolička znanost s kulturom upućena da ispita svoju vrijednost. Ovaj leksikon računa s time kao i s borbom, koju svijet u zadnje doba tako odlučno vodi oko budućnosti današnje mladeži.



Još jednu veliku prednost imade ovaj leksikon. Mjesto da se mučimo dok doznamo, što je napisano o ovom ili onom pitanju; a na koncu ni financijalne prilike nam ne dopuštaju, da si nabavimo toliko knjiga, u ovom leksikonu sve to nalazimo za čas. Mjesto biblioteke preskupih knjiga dovoljan je ovaj noviji Herderov leksikon.

Tko želi pisati ili predavati o suvremenim pedagoškim pitanjima, nužno mora imati pred sobom L e x i k o n d e r P ä d a g o g i k d e r G e g e n w a r t. Bez ovog leksikona ne bi smjelo biti nijedne dobre biblioteke.

**A. Alfirević D. I.**

## UREDNIŠTVO JE PRIMILO:

Aertnys - Damen C. SS. R., Theologia Moralis secundum doctrinam S. Alfonsi de Ligorio, Tom. I et II., Marietti, Torino, 1932.

Andričević, Propisi i upute za iseljenike (str. 338), Izdanje Organizacije Iseljenika u Zagrebu 1931.

Balić Carolus O. F. M.,Ioannis de Polliaco et Ioannis de Neapoli Questiones disputatae de Immaculata Conceptione. Šibenik, 1931.

Balić dr. fra Karlo, Kroz Marijin Perivoj, Štovanje Bl. Djevice Marije u franj. Provinciji Presvetoga Otkupitelja. (str. 119), Knjižnica »Nove Revije«, Šibenik, 1931.

Baumgarten N., Olaf Tryggwison Roi de Norvège et ses relations avec Saint Vladimir de Russie (str. 40), Orientalia Christiana XXIV, I. Roma.

Butorac Pavao, Kršćansko Jedinstvo, (str. 216.) Štamparija »Bosanska Pošta«, Sarajevo 1931.

Capello Felix S. I., Tractatus canonico moralis de Sacramentis, II, de extrema unctione. (Appendix: de iure Orientalium str. 311.) Marietti, Torino, 1932.

Cavallera Ferdinand S. J., Précis de la doctrine sociale catholique, Spes, 17. rue Soufflot, Paris, 1931.

Combes Maruerite, Le Rêve et la Personnalité, Boivin & Cie, Paris.

Dandoy G., S. J., L' Ontologie du Vedânta, Collection »Questions disputées« Desclée, Paris.

Drane Franciska O. P., Duh Dominikanskoga Reda, Izdanje naklade »Istina«, Zagreb 1931.

Duhamelet, Chandeleur, (str. 116) Collection: L' année en fêtes pour nos enfants, Desclée, Paris.

Gahs dr. A., Historijski razvoj porodice. »Napredak« Zagreb 1932.

Goemaere Pierre, Soleils de minuit (str. 156), Desclée, Paris.

Grivec dr. F., Fjodor Dostojevskij in Vladimir Solovjev, Ljubljana 1931.

Grvec dr. F., Nova smer v srbski crkvi. Ljubljana.

Hofmann Georg, S. J., Griechische Patriarchen und Römischen Päpste (Ieremias II, Meletios Pegas, Neophytos II, Timotheos II, Ionnikios II.) Orientalia Christiana Vol. XXV, 2; str. 304).

Kopp dr. Clemens, Glaube und Sakramente der Koptischen Kirche (str. 215) Orienthalia Christiana, Vol. XXV, I. 1932.

Larsons, Als expert im Sowjetdienst. Rowolt, Berlin.

Latzarus, Paques (Collection: L' année en Fêtes pour nos enfants, Desclée, Paris 1932.
Leroy Olivier, Les Hommes Salamandres, Recherches et réflexions sur l' incombustibilité du corps humain, (str. 92), Desclée, Paris 1932.
Marić dr. Josip, Pseudo-Dionysii Aeropagitae formula christologica celeberrima de Christi activitate theandrica. (str. 173) Zagreb 1932. Nadbiskupska tiskara.
Marxismus, Kommunismus, Bollschewismus (str. 194), Reichsgeneralsekretariat der Deutschen Zentrumspartei, Berlin N. W. 23.
Mioni Ugo, Manuale di Sociologia, (str. 392) Marietti, Torino - Roma, 1932.
Morale chrétienne et les affaires, Semaine Sociale de Mulhouse, XXIII, Gabalda, 90, rue Bonaparte, Paris.
Mourret - Dujmušić, Papinstvo Rimu, Crkvi i civilizaciji, (str. 164), Sarajevo 1930.
Paris, Gerardus, O. P., Divisio schematica Summae Theologicae S. Thomae Aquinatis, Marietti, Taurini-Romae, 1931.
Pavičević, Crnogorske priče. Zagreb 1932.
Peeters, Vers l' union divine par les exercices de S. Ignace. 2 éd. Louvain, Museum Lessianum 1931.
Perše Franjo, Anđeosko cvijeće, Crkvena pjesmarica sa najnužnijim molitvama. Štamparija »Gaj«, Martićeva ul. 2. Zagreb 1932.
Piszter dr. Emericus S. O. Cist., Chrestomatia Bernardina (str. 391.) Marietti, Torino, 1932.
Pontif. Instit. Orientalium Studiorum, Roma.
Spačil Theophilus S. J., Doctrina theologiae orientis separatis de Sacra Infirmorum Unctione (str. 258.), Orientalia Christiana Vol. XXIV, 2. Roma.
Srce Isusovo spasenje naše, Molitvenik. Uredništvo Glasnika Srca Isusova, Zagreb, Palmotićeva ulica 33.
Srebrnić dr. Josip, biskup, Korizmena poslanica: Što nam je Papa? (str. 24) Nadbiskupska tiskara, Zagreb 1932.
Subotić Nedjeljko, U dubravi Božjega slavuja, (str. 144) Nakladnik Savez Trećega Reda, Zagreb 1932.
Schreiber Emile, Comment on vit en U. R. S. S., Paris.
Šarić dr. I., Na Euharistijski kongres u Sarajevo. »A. Reg. Apost.« Sarajevo 1932.
Villien, Les sacrements, Histoire et Liturgie. Lecoffre, Paris.
Vincent Jacques, line, Nono et Cie, Roman, (str. 387), Desclée, Paris.
Vuletin don Ivan, Govori za prvu sv. Pričest, (str. 39), Split, Hrvatska Knjižara.
Zimmermann dr. Stj., Duševni život (str. 312). Izdanje Jug. Akademije znanosti i umjetnosti. Zagreb 1932.
Zimmermann dr. Stj., Wundt u savremenoj psihologiji. Zagreb.
Zimmermann dr. Stj., Filozofija kršćanstva. O 1500 obljetnici smrti sv. Augustina. Zagreb.

*»ŽIVOT« izlazi 10 puta godišnje na 48 stranica. — Urednik: Karlo Grimm D. I. — Vlasnik: Kolegij Družbe Isusove u Zagrebu, A. Alfirević D. I. — Tiskom »Glasnika Srca Isusova« — K. Grimm D. I.*